

Innovations- entreprenørskabs- og bæredygtighedsdidaktik i VIAs uddannelser

Hvidbog, 2021

Kolofon

Redaktionel gruppe bag tilrettelæggelsen:

Anne Agger, chefkonsulent i
Uddannelsesudvikling og
Projektstøtte

Erik Løvgren Brejner, leder af
Enhed for Erhvervskontakt,
Entrepenørskab og
Studentervæksthuse

Christina Højlund, lektor og
forskningsmedarbejder i Center
for Innovation og
Entrepenørskab

Michael Breum Ramsgaard, Ph.d.
studerende i Center for
Innovation og Entrepenørskab

Emma Marie Johannesen,
studentermehjælper i Enhed for
Erhvervskontakt,
Entrepenørskab og
Studentervæksthuse

Grafik og opsætning:

Antoniya Doneva,
Uddannelsesudvikling og
Projektstøtte

Digital redaktion:

Ninna Gjedsted-Jacobsen, E-
læringskonsulent, Digitalt
læringsdesign

Fotos:

VIA University College og Adobe
Stock

Indhold

Indledning	4	Kapitel 4. Fremtidsperspektiver og ønsker	33
Anbefalinger	5	1. "Hvad kunne VIA reelt tænke sig at udvikle af nye tiltag for bæredygtighed?"	33
DEL 1: Status, problemstillinger og forslag.	6	2. Et udbygget og anderledes samarbejde med videncentre...33	
Kapitel 1. Den aktuelle uddannelsesbaggrund	7	3. Nye uddannelsesdidaktiske veje - forslag og erfaringer	33
Vægtning af området innovation- og entreprenørskab.....	7	4. Fordybelsesområder for vidensproduktion.....	34
Bæredygtighed.....	7		
Kapitel 2: Alle studerende skal møde innovation, entreprenørskab og/eller bæredygtighed i deres uddannelse. Hvad er formålet? Ledernes svar	9	Kapitel 5. Anbefalinger - udfoldet med begrundelser og forslag	36
Indledning.....	9	DEL 2 Den entreprenørielle studenterrejse - med kurs mod professionen	40
1. Aftagerfeltet: den professionelle virkelighed og affødte krav til dimittendens kompetencer	10	Introduktion.....	40
2. Professionsforståelse: den professionelle mulighedsrum og kompetencer.....	13	1. Illustrationer af de studerendes uddannelsesrejser i innovations- og entreprenørskabsdidaktiske forløb	40
3. Personlig professionel dannelse.....	15	Didaktisk sigte 1. Værktøjskassen: metode- og studiekompetencer	41
Kapitel 3. Udfordringer og særlige opmærksomheder i forbindelse med undervisning i innovation, entreprenørskab og/eller bæredygtighed. Det peger lederne på	17	Didaktisk sigte 2: Den studerende udvikler i professionen og for omverdenen.....	46
Indledning.....	17	Didaktisk sigte 3: Formning af den studerendes personlige fagprofessionalitet.....	51
1. Bæredygtighedsperspektiver: didaktik og relevans?	17	2. Fælles forståelsesramme - et kompetenceværktøj.....	55
2. Underviserne er vores vigtigste kilde, så... ..	19	Specificering af forståelsesrammen	56
3. Innovation, entreprenørskab og tværprofessionalitet som et omdrejningspunkt i uddannelsen.....	23	Referencer	57
4. Behov for fortsat metodefrihed på uddannelserne.....	25		
5. Det tværprofessionelle studieforløb - et smertens barn?.....	25		
6. Udfordringer med at motivere de studerende for innovative - og entreprenørielle studier	27		
7. Digitalisering løber foran både os og professionsfeltet.....	29		
8. Praksisfeltet som "State of the art" og hvor langt rækker uddannelsen ud i professionen?.....	30		

Bilag 1: [Fonden for entreprenørskab: oversigt 2020](#)

Bilag 2: [Læs den entreprenørielle studenterrejse i digitalt format her.](#)

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

Indledning

Vi fejler, lærer og lykkes sammen.

I VIAs strategi for 2018-2020 nævner vi, at alle studerende skal møde entreprenørskab på deres uddannelse. Det var et ambitiøs mål, og vi er næsten kommet i land. I Fonden for Entreprenørskabs

kortlægning fra 2019 modtog 70% af VIAs studerende undervisning i entreprenørskab. Derudover har vi valgt også at undersøge, hvordan bæredygtighed er begyndt at blive tænkt ind i undervisningen på VIA og overvejelserne bag det.

Formålet med denne udgivelse er ikke at fremhæve, hvor langt vi er kommet med entreprenørskab, innovation og bæredygtighed. Det vi vil med hvidbogen er at dele vores erfaringer og overvejelser med andre uddannelsesinstitutioner samt anvende hvidbogen som løftestang for den næste indsats inden for entreprenørskab, innovation og bæredygtighed i VIA.

At forankre entreprenørskab, innovation og bæredygtighed bliver man ALDRIG færdig med. Det er lige præcist det, der gør det ambitiøst. At have det som fordring for vores uddannelsespraksis, at vi hele tiden bliver bedre til at tage ansvar for os selv, hinanden, og det samfund vi deler og er en del af. For entreprenørskab, innovation og bæredygtighed er det vi skal leve af som samfund. Men det er jo i den allerbredeste betydning af "leve af". For vi skal leve af vores foretagsomhed også i de offentlige institutioner og i de mange civil-samfundsorganisationer og aktiviteter som heldigvis stadigvæk er noget af det, der kendetegner vores samfundsmodel. Vi skal ikke mindst leve af vores foretagsomhed forstået på den måde, at det er den der skal bringe os længere i arbejdet med og kampen for et bæredygtigt samfund.

At forankre entreprenørskab, innovation og bæredygtighed kræver at man forpligtiger sig på alle ledelsesniveauer og som

undervisere. I forbindelse med udarbejdelsen af denne hvidbog har alle uddannelsesdekanområder, med få undtagelser, været involveret. Der er blevet diskuteret og debatteret, hvorfor vi underviser i entreprenørskab, hvor langt vi er nået, hvad er næste bedste skridt, og hvordan er professionerne involveret i entreprenørskab? Disse drøftelser skal være med til at danne fundamentet for VIAs kommende arbejde med entreprenørskab, innovation og bæredygtighed.

Del 1 i hvidbogen præsenterer således en behandling af lederens udsagn og formulerer på den baggrund 4 anbefalinger til videreudvikling i organisationen.

Når underviserne arbejder med entreprenørskab i undervisningen, er en af de vigtigste erfaringer, at både entreprenørskab, innovation og bæredygtighed skal integreres i fagligheden og ikke kun tilbydes som et valgfag. Fordi når entreprenørskab er indlejret i undervisningen, kan det være med til give vores studerende mere nysgerrighed, mod og vilje til at se udfordringer og udvikle løsninger, som skal være med til at udvikle professionerne. Vi har undersøgt hvordan det gøres i VIAs uddannelser, og præsenterer det gennem den studerendes møde med didaktikken i uddannelsernes forløb.

Del 2 "Den entreprenørielle studenterrejse" præsenterer innovations-entreprenørskabs- og bæredygtighedsdidaktik, som den aktuelt udfoldes i VIAs uddannelser set fra studenter- og underviserperspektiv.

I Del 2 finder man modellen "Fælles forståelsesramme - et kompetenceværktøj". Modellen kategoriserer uddannelsernes aktuelle målsætninger for de studerendes innovations- og entreprenørskabskompetencer. Den bygger på løbende information fra uddannelserne om konkrete forløb og faglige perspektiver.

God læselyst.

Gitte Sommer Harrits, prorektor VIA University College

Anbefalinger

Her først en præsentation af anbefalinger i kort form. Anbefalingerne udfoldes med begrundelser og forslag til omsætning i hvidbogens kapitel 5. De er blevet til på baggrund af udsagn fra ledelsesinterviews om formålet med innovation, entreprenørskab og bæredygtighed, og de udfordringer og opmærksomheder, som lederne finder vigtige at forholde sig til, når områderne skal udvikles og understøttes i det videre arbejde. Det helt overordnede formål er at forme de studerendes evne til at se muligheder og skabe fornyelse i professionen, og samtidig at opbygge deres evne til resiliens i arbejdet. Grundlaget for anbefalingerne er de aktuelle udfordringer og den aktuelle organisering i VIA.

Anbefaling 1:

Det anbefales at uddannelserne forankrer bæredygtighedsperspektiver og bæredygtig udvikling i undervisningen, så det får synlig relevans og understøttes i alle uddannelser.

Anbefaling 2:

Det anbefales at der fortsat sættes fokus på integration af innovation og entreprenørskab i uddannelsernes indholdsområder, arbejds- og studieformer. Det vil styrke uddannelsernes professionsrettethed og de studerendes personligt professionelle kompetencer.

Anbefaling 3:

Det anbefales, at der sættes fokus på uddannelsernes og dimittendernes bidrag til udvikling af professionerne

Anbefaling 4:

Det anbefales, at der i de rammesatte tværprofessionelle uddannelsesforløb skabes et frugtbart grundlag for velfungerende undervisningsløb og samarbejder mellem de involverede uddannelsers ledere, undervisere og studerende.

Anbefaling 5:

Det anbefales at der fortsat udbydes kompetenceudviklingstilbud i VIA inden for innovations- og entreprenørskabsdidaktik.

Anbefaling 6:

Det anbefales, at didaktisk udvikling og understøttelse af didaktik og læringsmiljø i VIA tager udgangspunkt i uddannelsernes særlige formål, indhold og professionstilknytning.

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

DEL 1: Status, problemstillinger og forslag.

Hvidbogens del 1 indeholder en systematisk behandling og præsentation af ledelsesinterviews fordelt på 5 kapitler. Kapitel 1 er en kort skitsering af indsatsområderne i uddannelserne. I kapitlerne 2-4 vises lederne *begrundelser for IEB i uddannelserne, udfordringer med implementering og fremtidsforslag* gennem interviewcitater og kategoriseringer. Det sker med baggrund i lederne arbejde med implementering og udvikling af de tre områder gennem de senere år og helt aktuelt. I kapitel 5 præsenterer vi 4 anbefalinger til videreudvikling i organisationen.

Hvidbogen kan læses i den rækkefølge man har lyst til, men der er dog en indre sammenhæng mellem kapitlerne.

Kapitel 1. Den aktuelle uddannelsesbaggrund

Gennem mere end 10 år har innovation og entreprenørskab været en del af kompetencemålene for uddannelserne. Med øje for at ændringer i professioner og omverden også skal betyde ændringer i uddannelserne, har VIAs ledelser på lokalt, regionalt og nationalt niveau haft afgørende indflydelse på fastlæggelsen af uddannelsernes bekendtgørelser og studieordningsbestemmelser. VIAs ledere står således bag centrale formuleringer af læringsmål samt studie- og arbejdsformer med henblik på studier i, for og gennem innovation og entreprenørskab.

VÆGTNING AF OMRÅDET INNOVATION- OG ENTREPRENØRSKAB

Der er nogen spredning i de enkelte uddannelsers vægtning af innovations- og entreprenørskabsforløb. På nogle uddannelser arbejder de studerende med området i obligatoriske forløb på 30+ECTS-points. På andre uddannelser vægtes det i mindre grad i obligatoriske moduler, men i høj grad på valgmoduler, som kan give de studerende fra 5-15 ECTS-points. På nogle uddannelser kan studerende vælge at tone deres uddannelsesforløb og skabe sig en tydelig innovations- og entreprenørskabsprofil. Alle uddannelser indeholder et obligatorisk tværprofessionelt innovationsforløb på minimum 5 ECTS-points. Og alle uddannelser understøtter integration af innovationsmetoder og entreprenørielle tiltag i forbindelse med de studerendes udarbejdelse af professionsbacheloropgaven.

På det strategiske plan har innovation og entreprenørskab i en årrække indgået som fokusområde i strategiske handleplaner, som konkret har udmøntet sig i: redigeringer, oprettelse af nye moduler, didaktiske grundlagsdrøftelser på uddannelsesniveau, en lang række udviklings- og forskningsprojekter, kompetenceudviklingsprogrammer for undervisere, indretning af steder på campus og tiltag som fremmer relevante læringsmiljøer, med mere. Udviklingen understøttes af et udstrakt samarbejde med veletablerede

studentervæksthuse og et relativt nyoprettet videnscenter for Innovation- Entrepreneurskab og Bæredygtighed (CIE).

BÆREDYGTIGHED

Bæredygtighed er i de senere år sat på den politiske dagsorden inden for især miljøområdet, og har som sådan været et videnselement i nogle af VIAs uddannelser længe. (især ingeniøruddannelserne, bygningskonstruktøruddannelsen og designuddannelserne). Andre uddannelser har, ofte gennem mange år, arbejdet ud fra et menneskesyn, der hviler på en intention om social bæredygtighed, og bæredygtighed er som sådan et udtalt dannelseselement i disse uddannelser (især socialrådgiveruddannelsen, diakonuddannelsen, uddannelsen i skat). De fleste af de øvrige uddannelser arbejder i udvalgte forløb ud fra FNs 17 verdensmål for bæredygtighed, som integreres i for eksempel sundhedsfremme, teknologforståelse og skolefag. Bæredygtighed er således integreret i uddannelsernes fagmoduler og faglige områder og indgår som forsøgs- og indsatsområde i flere uddannelsers strategiske handleplaner. I VIA er der gennemført kompetenceudviklingskurser i cirkulær økonomi, og alle studerende på 1. årgang har deltaget i introduktionsdage til området med udgangspunkt i deres egen uddannelse. VIAs studentervæksthuse har bæredygtighed som mål for deres aktiviteter, og videncentret CIE har et forskningsprogram målrettet bæredygtig udvikling. VIA er desuden for nyligt udnævnt som UNESCO verdensmålsskole, i tilknytning til hvilket, der afvikles en konference om bæredygtig udvikling i april i år. Her vil drøftelser af forholdet mellem bæredygtig udvikling, læring, dannelse og uddannelse stå centralt.

Selvom de studerendes bæredygtighedsviden og færdigheder ligger uddannelseslederne på sinde, er det stadig nyt og kræver en høj grad af didaktisk nyudvikling, som kan fremme de studerendes faglige indsigt, handlekraft og læringsudbytte på området.

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

Kapitel 2: Alle studerende skal møde innovation, entreprenørskab og/eller bæredygtighed i deres uddannelse. Hvad er formålet? Ledernes svar.

INDLEDNING

Under indtryk af erfaringer med omsætningen af målene ovenfor i uddannelserne og iagttagelser af udviklingen i omverdenen, giver lederne fra de medvirkende dekanområder og uddannelser deres supplerende syn på formålet med innovation, entreprenørskab og bæredygtighed i netop deres uddannelse. Begrundelserne understreger og supplerer de enkelte uddannelsers studieordninger. Der er plukket citater ind fra interviewmaterialet, som repræsenterer bredden i begrundelserne. Samlet set har de afsæt i flere aspekter ved uddannelsesopgaven. Vigtig er den samfundsmæssige udvikling og professionernes virkelighed og krav til professionelle. Samtidig hersker der et udbredt ønske om at præge dimittendernes personligt professionelle dannelse under uddannelsesforløbet. Her ses innovationsprocesser, entreprenørskabspædagogik og til dels bæredygtighed som nyttige perspektiver og metoder i de studerendes læringsforløb.

Det er en generel opfattelse, at den professionelle virkelighed kalder på dimittendens forandringsparathed, og at den fortsat er en nødvendig kompetence, som alle studerende må udrustes med. Der refereres til flere former for forandringsparathed, som det er værd at skelne imellem. Forandringsparathed anvendes både om dimittendernes resiliens¹ i arbejdet og deres evne til at se muligheder og skabe fornyelse. Det antydes, at det sidste bør ses som forudsætning og løftestang for det første. Uddannelserne har derfor den samlede hensigt at give de studerende et rygstød til mentalt

og fagligt at blive i stand til at handle og løse opgaver netop med rod i det dobbelte udviklings- og tilpasningsbehov.

Vi vil nu præsentere det brede billede af ledernes begrundelser for at de studerende skal møde henholdsvis innovation, entreprenørskab og bæredygtighed i deres uddannelse. Selvom de overordnede afsæt kan beskrives som fælles for alle, som her ovenfor, så er der væsensforskellige uddannelsessigter og væsensforskellige omstændigheder for de enkelte uddannelser, når det kommer til begrundelserne. Disse har afgørende betydning for såvel valg af ledelsesstrategier, som valg af didaktisk tilrettelæggelse af undervisningsforløb².

Udsagnene fra ledelsesinterviewene kan grupperes i tre forskellige afsæt:

- Aftagerfeltet: den professionelles virkelighed og affødte krav til dimittendens kompetencer
- Professionsforståelse: den professionelles mulighedsrum og kompetencer
- Personlig professionel dannelse

¹ Resiliensbegrebet forstås her som " et psykologisk begreb der betegner en særlig modstandskraft. Mennesker med resiliens klarer sig godt på trods af, at deres livsbetingelser udgør en risiko for at udvikle fx psykiske skader." Kilde: *Den Store Danske*

² Projektet har fokuseret på uddannelsernes didaktikker og strategier, hvorfor der ikke indgår data for de studerendes egentligt opnåede kompetencer. Det kunne dog være interessant at undersøge nærmere.

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

1.AFTAGERFELTET: DEN PROFESSIONELLES VIRKELIGHED OG AFFØDTE KRAV TIL DIMITTENDENS KOMPETENCER

Overordnet set gives der forskellige billeder af den professionelle virkelighed og de krav til dimittenders kompetencer, som man har iagttaget i forhold til praksisfeltet. Her giver det mening i nogen grad at skelne mellem velfærdsuddannelser og erhvervsrettede uddannelser, fordi de hviler på grundlæggende forskellige professionspræmisser for produktion og ydelser. Det betyder, at der ofte er forskellige udgangspunkter for den professionelle virke og for uddannelsens ønskede prægning af dimittendernes viden, færdigheder, kompetencer og dannelse. Også de studerendes forventede jobmuligheder spiller en rolle. De fleste uddannelser uddanner overvejende til lønarbejde, nogle få overvejende til selvstændig virksomhed, og atter andre uddanner målrettet til begge ernæringsveje.

Velfærdsuddannelser

Vægt på arbejdsvilkår.

Som begrundelse for hvorfor studerende skal opnå kompetencer inden for innovation og entreprenørskab, lægger flere velfærdsuddannelser vægt på arbejdsvilkår. De studerende skal ud til et højt arbejdspris i form af knappe ressourcer og stor omskiftelighed i opgaver og samarbejdsflader:

”Vores dimittender skal ud og begå sig i sundhedsvæsenet, forskellige steder. Og det er jo nogle forskellige typer organisationer, der er under stor forandring, de kommer ud i. Der bliver hele tiden lagt afdelinger sammen, skabt nye samarbejdsflader, lavet forløb mellem primære og sekundære sektorer, inddraget nye behandlingsmetoder, lavet kliniske forsøg og udviklingsprojekter. Så både organisatorisk og også meget patientrettet, så er det en foranderlig virkelighed, de skal ud og agere i som

færdiguddannede. Her får de samtidig et stort ansvar ret hurtigt, fordi de skal lede, organisere og samarbejde.” (Sygeplejerskeuddannelsen).

”Dimittenderne i velfærdsuddannelserne vil blive udfordret på, om de kan finde nye løsninger og flere løsninger inden for den samme økonomiramme. Derfor er der efterspørgsel på dem, som har en entreprenant og innovativ tilgang til organisering af arbejdet.” (Socialrådgiveruddannelsen)

”I vores aftagerundersøgelser kan vi se, at vores dimittender bliver valgt til jobbet, fordi de har en bred værktøjskasse og en holistisk tilgang til at tænke sundhed og tænke innovation i forhold til det. Så der kan de noget helt unikt.” (Sundhed og ernæring).

Vægt på bevarelse af bæredygtig velfærdsinstitution

Andre ser samtidig den professionelle aktørs specifikke innovations- og entreprenørskompetencer som nødvendige for at opretholde en bæredygtig velfærdsinstitution.

”Skat er den vigtigste velfærdsuddannelse vi har. Det er skatten, der sikrer ressourcerne til alle velfærdsydelser. Så naturligvis er innovation og entreprenørskab et omdrejningspunkt for ansatte i Skat. Hvad kan man for eksempel lave af it-tekniske løsninger, så borgerne forstår forvaltning af skat bedre? Eller hvordan kommer man hvidvask til livs, det er jo ikke bæredygtigt, men dybt samfundsskadeligt, når der ikke sker korrekt skattebetaling.” (Professionsbacheloruddannelsen i Skat)

”Vi udvikler praksis sammen med praksis, derfor stilles der krav til færdigheder i innovation. Og her er det vigtigt, at det sker ud fra et bæredygtigt menneskesyn. Begge dele gør, at vores aftagere er glade for det vores studerende kan og gør. De uddannes til at tage ansvar for den fælles verden.”

(Diakonuddannelsen og uddannelsen Kristendom, kultur og kommunikation)

”Ordentlig anvendelse af teknologiske løsninger kræver menneskekundskab og pædagogiske evner”.

(Pædagoguddannelsen)

”Vores aftagere efterspørger det. Både omfanget og hastigheden af forandringer i professionen nødvendiggør, at man kan arbejde innovativt, hvis man skal følge med i den udvikling. Det er min vurdering at den innovative metode har en anden form for hurtighed i sig end den strengt akademiske, som er nødvendig, hvis vi ønsker at have indflydelse på hvordan professionen udvikler sig og ikke skal blive hægtet af.” (Bioanalytikeruddannelsen)

Erhvervsrettede uddannelser

Flere erhvervsrettede uddannelser lægger vægt på branchekrav og forventninger til de studerendes innovative, entreprenante og bæredygtige produkt- og forretningsforståelse. For nogle uddannelser er entreprenante træk i aftagerbranchens professionelle kultur og eksistensgrundlag en stærk drivkraft for uddannelsesrettelæggelsen.

Uddannelsen samstemmes med professionen.

”Vi kan se at innovation og entreprenørskab er branchens DNA - derfor skal det også være vores uddannelses DNA. Vi lærer de studerende at være innovativt tænkende. De oplever faktisk, at de kan skabe ny værdi, når de kommer ud i praktik. Alene det med at adskille uddannelse og fritid, det ligger ikke i vores entreprenørånd. Hvis du skal være filmskaber eller designer, så er det jo en livsstil. Noget du skal gøre hele tiden”. (Multiplatform, Storytelling and Production)

”Halvdelen af vores studerende har cvr-numre allerede. Deres virksomhed og det de lærer gennem den, og det de

lærer hos os, er flettet ind i hinanden. Det er ofte dem der får succes, og det er jo et af grundlagene for at være entreprenør og innovativ i den sidste ende.” (Multiplatform, Storytelling and Production) ”Det entreprenante er det der karakteriserer vores studerende. Hvis man snakker om professionsidentitet inden for grafisk fortælling, så vil det være en virkelighed som selvstændig, iværksættende eller freelancer, hvor man i en eller anden grad har brug for at kunne agere entreprenørielt.” (Grafisk design)

Bæredygtig udvikling i brancherne

Det anføres, at der kan være stor variation i branchernes selvdefinerede behov for bæredygtige løsninger og uddannelsernes vurdering af samme. Dette gælder i forhold til bæredygtig udvikling inden for produktion, økonomi, infrastruktur og kommunikation. Interessen for bæredygtighed varierer fra branche til branche og er ofte under indflydelse af virksomhedernes tradition, størrelse og kundefelt.

Uddannelserne selv har generelt stort fokus på viden og færdigheder, som fremmer bæredygtige løsninger og bæredygtig udvikling. De anser dimittendernes viden om miljø og materialer samt evnen til at bidrage til bæredygtig udvikling, som en af de mest påkrævede nye kompetencer blandt ansatte.

”Vi har aftagerfeltet som i den grad både efterlyser veje til bæredygtig produktion og er på vej ind i en tid, hvor bæredygtighed kommer til at fylde langt mere end det gør i dag. Så vi skal klæde vores dimittender på, så de kan gå ud og agere i den verden og har de kompetencer der skal til, for at de kan blive medskabende for den forandring der skal ske ude i branchen”. (Design)

”Jeg vil ikke sige det (bæredygtighed) er drevet af branchen, jeg vil sige det er drevet af udviklingen, som vi kan se og som branchen kan se. Så er der bare én vej at gå ind i det her, nemlig at klæde vores studerende på, så de kan gå ud

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

og træffe beslutninger og i virkeligheden være forandringsagenter på det her felt" (Business og Design)
"Vi uddanner til mange forskellige brancher. Fælles for vores bestræbelser sammen med dem er at uddanne de studerende til at skabe bæredygtige forretningsmodeller" (Business)

"Bæredygtighed og teknologi er de to vigtigste fremtidsstemaer inden for mode- og livstilsbranchen. Det er der, man kæmper med nogle udfordringer, og det er der, man er nødt til at sætte ind, hvis man vil overleve fremover som branche". (Design)

Et entreprenørielt, innovativt og bæredygtigt formål med æstetiske og kreative produktionsprocesser.

"Vi arbejder jo med design, som skal have mening, og design som skal være kommercielt, så der skal også være en forretningsmodel omkring. En designproces, den er jo udviklende og skulle gerne føre til noget nyt hver gang. Så jeg tænker egentlig, at det ligger meget implicit i alt det, vi gør, og også i alle de opgaver vi stiller de studerende. Egentlig må de jo helst ikke komme med noget, som er kendt i forvejen, fordi så er det jo næsten for nemt, hvis man kan sige det sådan ikke?" (Design)

"Vi har som institution en forpligtigelse til at sprede dette her budskab om bæredygtighed. Vi har en kommunikationsmulighed, som gør at vi kan tale globalt pludselig". (Multiplatform, Storytelling and Production)

Nye spillere i arbejdsmarkedet og nye virksomheder

I nogle velfærdsuddannelser og erhvervsrettede uddannelser er det relevant at ruste de studerende til at gøre sig ekstra synlige på arbejdsmarkedet. Nogle dimittender skal gerne ud og lave deres egen virksomhed, mens andre arbejder på at skabe nye stillinger, eller gøre sig interessante i andre brancher end dem uddannelsen normalt uddanner til.

"Mange bliver måske først ansat i virksomheder, men så finder de ud af, at de selv kan gøre det bedre, og så skaber de egen virksomhed efter et par år. Andre starter som selvstændige." (Multiplatform, Storytelling and Production)

"Hvis man snakker om professionsidentitet inden for grafisk fortælling, så vil det være en virkelighed som selvstændig, iværksættende eller freelance, hvor man i en eller anden grad har brug for at kunne agere entreprenørielt". (Grafisk design)

"Når man kommer ud med en uddannelse hvor professionen ikke er åbenlys, så skal man jo både ud og udvikle sit eget job og forberede vejen for dem der kommer bagefter. Man skal ud og skabe, tage de muligheder der viser sig og byde ind på de dagsordener der er". (Ernæring og sundhedsuddannelserne)

"De skal ud og iværksætte sig selv"
(Psykomotorikuddannelsen)

Tværfprofessionalitet

For at blive i stand til at skabe ændringer i praksis, skal de studerende blandt andet evne det tværprofessionelle samarbejde og forstå det tværprofessionelle perspektiv i løsning af opgaver.

"Opførelse af et nyt hus kræver, at man kan se alle behov og andet end sin egen faglighed".
(Bygningskonstruktøruddannelsen).

"Vi taler nogle gange om de tværgående emner som digitalisering, innovation og tværfprofessionalitet som noget andet end professionskompetencer. Men målet må jo være, at disse her nye relevante kompetencer over tid bliver nye relevante professionskompetencer".
(Bioanalytikeruddannelsen)

2. PROFESSIONSFORSTÅELSE: DEN PROFESSIONELLES MULIGHEDSRUM OG KOMPETENCER

Her definerer uddannelserne det som en væsentlig professionskompetence, at dimittenderne kan identificere behov for ændringer både indenfor velfærdsarbejde og i brancher og medvirke til at idegenerere, rammesætte og gennemføre nye tiltag. Også dem arbejdsfeltet måske ikke selv har fokus på. Samtidig anfører mange uddannelser også begrundelser for IEB, som er forbundet med de studerendes skabertrang og motivation for at lære gennem at tage udfordringer op og realisere løsninger for andre. Disse uddannelser finder det vigtigt at understøtte de studerendes kompetencer til at foretage intraprenørielle og entreprenørielle tiltag. De studerende får herigennem mulighed for at bruge deres faglige viden og kunnen sammen med professionelle innovationsmetoder til at udvikle ideer og omsætte dem til ny praksis, eller nye teknologiske løsninger. Dette formål fremhæver entreprenørskabspædagogikkens eksperimenterende, kreative og problemorienterede læringsveje.

Generelt udsagn: "Det er nok ikke alle aftagere der efterspørger det nu, men vi vil gerne uddanne nogle dimittender som også kan gå ud og være med til at udvikle professionen på baggrund af de kompetencer. Det er en af grundtankerne i VIA indsatser i virkeligheden, både inden for entreprenørskab, innovation og bæredygtighed." (Dekan, Sundhedsuddannelserne)

De erhvervsrettede uddannelser

For de erhvervsrettede uddannelser er der således ikke blot tale om at imødekomme branchernes udtalte behov, men også at de studerende inspireres til at deltage i brancheudvikling og kan se det som en ansprende mulighed for deres eget virke.

"Vi skal uddanne til, at vores dimittender har værktøjer de kan sætte i spil, hvis de bliver ansat i en virksomhed, der vil udvikle sig". (Bygningskonstruktøruddannelsen)

"Det er rigtig vigtigt, at vi ikke kun arbejder på at få vores studerende til at oprette cvr-numre. Vi ved også at vores studerende også gerne vil ind i forskellige projektstillinger og virksomheder, hvor det handler om at bruge det mind set de får med fra innovation og entreprenørskab. Fordi det kan bruges i brancher, som kommer til at forandre sig. Når de kobler uddannelsens værktøjer og redskaber med dem de har fra innovation og entreprenørskab, så kan de være med til at forandre branchen". (Business og Design).

"Samtidig er de brancher vi uddanner til sådan nogle, hvor der ikke sker særlig meget, hvis du ikke selv går ud og er proaktiv. Du skal ikke bare være skabende sådan, at du laver produkter, men sådan at du er skabende på en måde, hvor du laver forretningsmuligheder". (Grafisk design)

"Det er ekstremt vigtigt, at de kan bruge det de kan i dag og sætte det ind i en ny kontekst. Hvis vi alene kigger på fagfaglige færdigheder, så vil de hurtigt blive erstattet af noget andet qua den teknologiske udvikling" (Grafisk design)

Velfærdsuddannelserne

For velfærdsuddannelserne er der tale om, at **entreprenørskabspædagogik understreger professionens nærvær i studiet. Her får de studerende større berøring med den samfundsopgave som professionelle løser, gennem at arbejde selvstændigt med observation af praksis og praksisændringer. De anvendte didaktikker giver samtidig mulighed for at skabe mere flydende sammenhænge mellem praksis og teori.**

"Vi lægger vægt på, at de didaktiske tilgange inden for innovation og entreprenørskabspædagogik fokuserer på at rykke undervisning og læring i en studentercentreret,

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

samarbejdsorienteret, undersøgende og praksisorienteret retning". (Læreruddannelsen)

"Vores erfaring er, at hvis det skal være noget der virkelig engagerer de studerende, så skal det også være koblet til nogle praksisproblemstillinger, fordi det er der de har deres engagement." (Bioanalytikeruddannelsen)

"Sygeplejersker skal uddannes til at kunne tænke og bruge innovative metoder, som giver nogle anderledes perspektiver på hverdagens problemstillinger. De skal være gode til at undre sig, for det giver grundlag for at undersøge praksis og lave praksisforandring. Det er især processer og arbejdsgange, de skal kunne udvikle på, og kun i mindre grad ideer til nye teknologiske produkter". (Sygeplejerskeuddannelsen)

"Innovation er blevet en del af uddannelsen, fordi det er en del af professionen og den virkelighed, de studerende kommer ud i bagefter. Det er så vigtigt, at de kan det her, at de kan byde ind med udvikling af nye perspektiver, og at de har nogle værktøjer og nogle redskaber til at kunne facilitere processer." (Administrationsbacheloruddannelsen)

"Vores kursister og studerende skal være i stand til at skabe forandring af praksis. Vi knytter det til aktionslæringsformer. Bag dem ligger et læringssyn hvor det gælder, at den studerende eksperimenterer og handler sig til viden i egen praksis. Præcis det går godt i spænd med læringssynet i entreprenørskabspædagogik". (EVU Pædagogik, børn og unge)

"For os er det vigtigt at de lærerstuderende udvikler Agency. Agency er en væsentlig del af en lærers kompetencer. Innovations- og entreprenørskabspædagogiske forløb medvirker til, at de studerendes erfaringer i praksis udvides og knyttes sammen med teoretiske perspektiver". (Læreruddannelsen)

"Det er aldrig et spørgsmål hvorfor det skal være der. Der er behov for i felten at kigge på hvordan man løser problemer på nye måder. Det er en grundlæggende kompetence." (Psykomotorikuddannelsen)

"I vores aftagerundersøgelser kan vi se, at vores dimittender bliver valgt til jobbet, fordi de har en bred værktøjskasse og en holistisk tilgang til at tænke sundhed og tænke innovation i forhold til det. Så der kan de noget helt unikt." (Sundhed og ernæring).

"Det at være kreativ, som det altid har heddet i vores uddannelse, det ligger i vores DNA. Det er kreativitet på mange måder, og det er innovativt. Vi skal "gøre det umulige muligt". Dimittenderne skal få alle de borgere de har med at gøre til at fungere og være tilrette i deres omgivelser. Det kræver at man tænker ud af boksen og er entreprenøriel." (Ergoterapeutuddannelsen)

"Kreativitet er jo det der også er grundlaget for at de kan løse deres ting i fysioterapeutisk praksis og lave interventioner". (Fysioterapeutuddannelsen)

"Det er en nordisk pædagogik, hvor man ikke har løsninger på forhånd, men er hamrende god til at være lyttende, i proces, og undersøgende, så man får alle i sving med at udvikle. Hvis de professionelle ikke kan praktisere det, så ville vi jo ikke have det velfærdssamfund, vi har i dag, hvor vi opdrager selvstændige borgere, der kan tænke selv og både være kritiske og kreative, og hele tiden være meget omstillingsparate." (Pædagoguddannelsen)

3. PERSONLIG PROFESSIONEL DANNELSE

Et særligt uddannelsessigte er en intention om ikke blot at uddanne til at dimittenden kan løse opgaver, men også til dimittendens dannelse og fulde virke i professionen.

Entreprenørskabsforløb har ofte fokus på aktørens afprøvning og udvikling af bestemte personlige kompetencer og egenskaber som foretagsomhed, mod til at handle, evne til at skabe netværk og bruge sine ressourcer, evne til samarbejde og lave konfliktløsning med videre. Også den professionelle evne til at handle i overensstemmelse med egne overbevisninger, ser mange fremmet gennem disse forløb, hvor der ofte er tale om at skabe (bæredygtige) forandringer i hverdagen både som menneske og som fagperson.

"I stedet for at blive apatiske så kan de faktisk blive aktører. Mange af de unge bliver enormt inspirerede, fordi de kan se nogle muligheder for at agere og komme ind på nogle rigtig spændende markeder og pludselig kan se, at her kan de faktisk blive aktør samtidig med, at de arbejder med afsæt i en god sag. Jeg oplever at det tiltaler mange unge mennesker". (Business og Design).

"De er et sigte for os, at de lærerstuderende udvikler en professionsidentitet, der er knyttet til deres evne og vilje til at nytænke arbejds- og læringsformer i skolen og på læreruddannelsen. Det understøtter innovations- og entreprenørskabspædagogikken, samtidig med at vi her igennem kan rykke de studerende (og eleverne) i centrum for deres egen læring." (Læreruddannelsen)

"Pædagoger skal være selvstændigt handlende og få nogle andre til, til stadighed, at øge deres egen handlekapacitet, sammen med en selv. Entreprenørskab er en måde at arbejde og tænke på, at være til stede i verden på, hvor man tør og kan handle sammen med andre". (Pædagoguddannelsen)

"Det der ligger i studiet gennem innovation er, at de studerende kan blive så fleksible i deres tanke- og handlemåde at de kan skabe noget selv i stedet for at reproducere. Hvis de lærer det i løbet af studiet, så kan de klare resten af verden." (Psykomotorikuddannelsen)

"Når vi arbejder med den identitetsskabende proces, så udfordres de studerende meget. Men de er glade for det, fordi de får noget professionsfagligt med sig". (Ergoterapeutuddannelsen)

"Vi (sygeplejerskeuddannelsen) blev engang inviteret ned til ingeniørerne i Horsens for et samarbejde. De ingeniørstuderende skulle sidde i ganske lang tid og udvikle noget nyt. Og så kunne man se, at de ingeniørstuderende, de lærte bare noget om de der produkter, og vores de lærte virkelig noget om netværk. Det kom de ingeniørstuderende så også til, for der var nogle af dem, som havde lidt svært ved at snakke med piger og begå sig i nye sammenhænge. De sygeplejerskestuderende bad en dag alle om at lave opvarmning og skabe relationer. Det var jo så svært, fordi det var ingeniører, men alle fik noget rigtig lærerigt ud af det." (Sygeplejerskeuddannelsen)

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

Kapitel 3. Udfordringer og særlige opmærksomheder i forbindelse med undervisning i innovation, entreprenørskab og/eller bæredygtighed. Det peger lederne på.

INDLEDNING

I ledelsesinterviewet blev lederne bedt om at fortælle om deres uddannelsers indhold og strategiske tiltag, som tænkes at fremme innovation, entreprenørskab og bæredygtighed i undervisningen. Fortællingerne og samtalerne i fokusgrupperne giver et væsentligt indtryk af, hvad der rør sig og har rørt sig på uddannelserne inden for de senere år og set fra deres stol. Det er her samlet under én vinkel, nemlig *udfordringer eller omstændigheder* i VIA ved at integrere de tre tværgående felter i den professionsuddannelse de er ansvarlig for.

Emnerne er fremkommet ved at læse på tværs af fokusgruppeinterviewene. De udtrykker fælles erfaringer og problemfelter, oplevet fra forskellige synsvinkler. Der er emner, som fylder mere for nogle ledere end for andre.

Emnerne koncentrerer sig om bæredygtighedsdidaktik, underviser- og studenterengagement, IEB som omdrejningspunkt, metodefrihed, det tværprofessionelle samarbejde, digitalisering og praksisfeltets rolle.

1. BÆREDYGTIGHEDSPERSPEKTIVER: DIDAKTIK OG RELEVANS?

Bæredygtighed og bæredygtig udvikling er perspektiver, som er fremtrædende på nogle uddannelser, synlige på andre og kun i støbeskeen på atter andre. Nogle uddannelser har bæredygtighed indskrevet i bekendtgørelse og studieordning, andre har ikke. Der arbejdes ud fra de 17 verdensmål og uddannelsesmæssig grundviden som forudsætning for bæredygtige løsninger og praksis. Bæredygtighed og bæredygtig udvikling i uddannelserne anses for en væsentlig samfundsopgave, som skal integreres i uddannelserne. Men bæredygtighedsbegrebet og en udskilning af de mest relevante bæredygtighedsperspektiver, giver ikke sig selv på

alle uddannelser. På nogle uddannelser efterlyses klare uddannelsesspecifikke didaktiske begrundelser og metoder. Der opfordres derfor til flere VIA-indsatser, som samtidig bredes ud til andre områder end klima og teknologisk udvikling. Et perspektiv som fremhæves af nogle uddannelser er, at bæredygtighed hos dem betragtes som en professionsopgave. På disse uddannelser, har man allerede integreret bæredygtighedsperspektiver, fagområder og innovation i erkendelse af, at nye løsninger og analyser af praksis ikke sker uden om en forståelse af bæredygtighed som ønsket praksis. Mens på andre uddannelser fremhæves det, at bæredygtighed ikke nødvendigvis skal kobles på innovation og entreprenørskab.

”Hvad bæredygtighed angår, er vi i et fuldstændigt dynamisk samspil med professionen hele tiden. Det ligger i vores DNA, at arbejde med bæredygtighedsperspektiver for det sociale område. Derfor har vi været sådan lidt uforstående overfor at blive tvunget til at forholde os til vindmølleenergi (Cirkulær økonomi), eller sådan noget teknisk noget. Så opfordringen kan være, at der skal være et afsæt i det specifikke professionsfelt. For os kunne det for eksempel være menneskesynet bag handlingerne og procedurerne. Så her er det vigtigt at vi er skarpe på, hvad det er vi overhovedet beskæftiger os med hver især”. (Socialrådgiveruddannelsen)

”Det ligger lige til højrebenaet når man tænker bæredygtighed at tænke innovation. Fordi når man finder nye løsninger, eller skal analysere en praksis eller disharmonier, så er det oplagt at tænke bæredygtighed som grundlæggende kriterier i forhold til gældende praksis. For eksempel er vi optaget af teknologier, som fylder i vores praksis. Og vi udvikler derfor professionspraksis, som er indeholdt i fagområdet metode og innovation. Det skal kobles med bæredygtighed og teknologi, så de studerendes projekter bliver teknologi, innovation og bæredygtighed. Her er det samtidig ekstremt vigtigt, at vi kobler disse mind-sets og metoder til en autentisk professionskontekst.

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

Bæredygtighed og innovation skal gøres samtidig og være en integreret måde at møde professionspraksis på. Jeg tror det er vigtigt, når man skal arbejde med de studerende, at de også tænker det integreret med naturvidenskabelige metoder. Man skal tænke bæredygtighed på alle parametre, det er når vi taler sundhedsuddannelser, der lægger man måske bæredygtighed på nogle særlige dimensioner som noget andet end inden for andre sektorer. Så vores erfaring er i hvert fald både inden for teknologi og innovation og bæredygtighed, at det at tage udgangspunkt inden for professionen det er ekstremt vigtigt for at de studerende tænker, at det de oplever er relevant for deres uddannelse. I virkeligheden vil vi gerne tale om alle tre som professionskompetencer (teknologi, innovation og bæredygtighed). Vi taler nogle gange om dem som noget andet end professionskompetencer, også de tværprofessionelle, men målet må jo være at disse her nye relevante kompetencer de over tid bliver nye relevante professionskompetencer". (Bioanalytikeruddannelsen)

"Hvorfor bliver bæredygtighed koblet på innovation og entreprenørskab i VIA? "Jeg tror faktisk, at vi skyder os selv lidt i foden med det. Fordi det fører til at rigtig meget innovations- og entreprenørskabsarbejde bliver koblet op på bæredygtighed, og så bliver det næste ord hurtigt klima. Så på en måde kommer det nogle gange meget langt væk fra pædagogens profession og uddannelse." (Pædagoguddannelsen)

"På ti af vores tretten moduler arbejder vi med temaer, der knytter an til bæredygtighed. Jeg undrer mig lidt over koblingen. Hvorfor har man valgt lige at koble innovation og entreprenørskab på bæredygtighed, hvorfor har man ikke kaldt det frivillighed for eksempel? Er det fordi, det er et satsningsområde i VIA, eller hvad er det, der gør det? Du kan også koble det på selvforvaltning, du kan koble det på en del andre ting end innovation og entreprenørskab." (Socialrådgiveruddannelsen)

"Bæredygtighed er også ansvaret for den fælles verden mere bredt set. Og det er fint, at den der tegning (Fælles dialogramme for de studerendes kompetencer) I har med det grønne felt dækker en del af det. For så er det, at vi som uddannelser også tør sige, at det her beskæftiger vi os med. Fordi bæredygtighed handler jo ikke bare om curriculum, men som en måde at forstå os selv som uddannelsesinstitutioner på. Så det nye begreb giver mening, fordi det bygger på det som går forud for. Altså det vi har i uddannelsen allerede. Vi skal tænke i dybden og hæfte det op på, at her arbejdes der så at sige på en større sag. Så vi skal snakke et begreb igennem som professionsuddannelse." (Diakonuddannelsen)

"Jeg kunne godt tænke mig, at man begynder at hjælpe med at gøre bæredygtighed lidt spiseligt. Vi har fået noget introduktion til det på 1. semester, det er rigtig fint. Men om der på en eller anden måde kan laves nogle projekter på det? I forhold til innovation og entreprenørskab, så er VIA så godt kørende på det område, og vi får så meget hjælp, og der er så mange muligheder. Og jeg ved i hvert fald, hvem jeg kan ringe til og snakke med om nogle flere muligheder. Den synlighed synes jeg er ret god. Med det andet (bæredygtighed), der står vi lidt i starten. Hvordan oversætter man det ind i undervisningen? (Ergoterapeutuddannelsen)

"Bæredygtighed er ikke drevet af branchen, men af udviklingen. Så der er bare én vej at gå for os, nemlig ind i det her, og så klæde vores studerende på, så de kan gå ud og træffe beslutninger og i virkeligheden bære forandringen" (Design)

"Det bliver spændende med denne her bæredygtighed, fordi de studerende kommer jo fra nogle ungdomsuddannelser, hvor det ligesom har fået meget mere tydelig dagsorden. Og jeg er da spændt, vi har normalt ikke studerende, som er særligt interesserede i politiske dagsordener i øvrigt, så hvordan er det, at denne her dagsorden også bliver vigtig for

dem? Og der er det jo at sundhedsfremme og forebyggelse ligger så indlejret i professionen, at det så måske netop er den dagsorden, de vil købe ind på og arbejde ud fra. Men det arbejde ligger jo foran os, vi har jo bare lige skrabet i overfladen." (Ergoterapeutuddannelsen)

Behov for kompetenceudvikling og projekter

Der er meget stor variation i uddannelsernes aktuelle integration af bæredygtighedsperspektiver i uddannelsen, og dermed er der opstået et synligt behov for at lave indholdsmålrrettede og kompetencetilrettede tilbud.

"Det er klogt, at VIA tager det (bæredygtighed) ind i uddannelserne. Kompetenceudviklingen inden for bæredygtighed, som vi er i gang med i VIA, er også rigtig vigtig. Men vi skal behandle det, så professionelt som muligt. Det er jo dårligt nok blevet et forsknings- og vidensfelt endnu, så vi har faktisk ikke forstand på det. VIA tager jo mange emner ind, som er vigtige for samfundet, og så skal vi gøre os kloge på dem. Min bekymring er, at det ikke må blive sådan noget "næstbedst-noget". Det tror jeg også de studerende vil reagere på. Vi har studerende, der allerede ved meget om det her, men vi står faktisk også med nogle undervisere, som måske ikke er så pokkers gode til det." (Pædagoguddannelsen)

2. UNDERVISERNE ER VORES VIGTIGSTE KILDE, SÅ...

Uddannelserne er afhængige af både ildsjælene, gæstelærerne og de faste undervisningsinnovatører. Det er både en styrke og kan være en akilleshæl.

"Jeg tænker da, generelt så er mit indtryk, at underviserne de i deres tilgang til undervisningen er innovative i forhold til at sige, hvordan kan vi understøtte læreprocesser? Så der i forholdt til den måde, de tilrettelægger deres undervisning på og i forhold til de forløb, de sætter i gang, der tænker jeg, der har de et fint blik på det og en opmærksomhed i forhold til det. Og jeg tænker også, at det er noget af det, de bliver kvalificerede til i VIA adjunktakademiet i løbet af deres adjunktperiode. Så jeg synes faktisk, at der er et godt fundament og afsæt der." (Socialrådgiveruddannelsen)

"Det med at arbejde med innovation og entreprenørskab er meget drevet af interesse. Du kan lære værktøjer, men interessen kan man ikke bare lære. Det er en måde du skal have lyst til at tænke på, ellers giver det ikke liv. Og der tænker jeg, at vi skal ud over blot at tænke i værktøjer". (Ernærings- og sundhedsuddannelsen)

"De ildsjæle, der er der hvor jeg er, laver jo et eminent og fantastisk stykke arbejde, og er også rigtig dygtige til at spotte de studerende, som kan gøre noget mere, end nogle andre kan, inden for det her område. Og på et tidspunkt mundede det ud i, at én af vores studerende i sit BA-projekt, ja, han kom godt igennem det, og det endte med at blive til et cvr-nummer, som han fik lavet. Det var meget kontroversielt i perioden, fordi det kræver en særlig opmærksomhed fra underviseren at vejlede sådan en studerende, og de studerende skal også forstå den kontekst, som de arbejder ind i. Og det havde den person lige lidt svært ved, så vi havde faktisk hele lægestanden på nakken i en periode." (Sygeplejerskeuddannelsen)

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

”Jeg faktisk beriget af at have nogle enormt kompetente undervisere, som virkelig, virkelig brænder for de her emner. De har jo alle sammen rigtig meget kontakt til vores omverden og aftagervirksomheder. En del af dem har enten egen virksomhed, er halvtidsansatte andre steder, eller sidder i bestyrelser i firmaer. Så de bærer jo også hele tiden noget med ind i uddannelsen. Det er især den her daglige dialog og kontakt med erhvervslivet, der giver værdi, og driver den her udvikling”. (Business)

”Gæstelærerne er jo sådan nogle folk, som vores studerende selv skal blive til og gerne vil være, når de dimitterer. Det er den slags karriere, de skal have, ikke. Det er måske en lidt mere organisk (læringsituation) end normal undervisning. Nærmest en osmose, der sker fordi de arbejder sammen i nogle uger ad gangen, og så opstår der nogle ideer ud fra det”. (Grafisk design).

”De her felter bliver meget personbårne. Og det jo af stærke faglige personer, så det er ikke i sig selv noget problem. Men det bliver sårbart. Og den sårbarhed kunne man måske bearbejde ved i højere grad at knytte det til noget organisatorisk. Altså at det er godt nok, lige hos mig, Jette, som er den stærke drivkraft i fagligheden, og som sidder i studentervæksthuset. Men hvis det nu på en eller anden måde var organiseret, så det i højere grad var studentervæksthuset, der var sådan en del af det faglige grundlag, så ville jeg ikke i helt samme grad stå med skægget i postkassen, hvis Jette fandt noget andet at lave”. (Pædagoguddannelsen)

Nogle uddannelser peger på behovet for at VIA fortsætter med at udbyde kompetenceudviklingstilbud, hvis ambitionerne skal fastholdes.

Der beskrives store variationer i underviserens kompetencer inden for entreprenørskab og innovativ pædagogik og didaktik, af gode grunde, da ikke alle underviser i den type moduler. Nogle uddannelser har undervisere, som er særdeles erfarne på

området. Men selvom alle uddannelser er dækket ind af kompetente undervisere, vurderes det ofte, at der er behov for fortsat kompetenceudvikling. Dels for at uddannelserne får en bred underviserstab at trække på, dels for at kvalificere undervisningen både i målrettede undervisningsforløb og inden for uddannelsens øvrige fagområder. Nogle uddannelser har anlagt en strategi for, at så mange undervisere som muligt kommer i berøring med feltet. Og der peges på at kompetenceudvikling skal differentieres og målrettes stærkt.

”Vi sørger helt bevidst for at der er så stor spredning i undervisereskaren i vores innovative og entreprenørielle projekter, udbud og arbejdsgrupper som muligt. Sigtet er, at flest muligt skal deltage i aktiviteterne, så flest mulige studerende bliver berørt af det. Ud over undervisning kan det være deltagelse i nationale drøftelser i læreruddannelsens ledernetværks arbejdsgrupper og i netværk, som er etableret på tværs af UC'erne. Og så prioriterer vi at arbejde med forskning og udvikling af områderne teknologiforståelse og Playfull learning sammen med innovation og entreprenørskab.” (Læreruddannelsen)

”Vi kunne godt tænke os at VIA igen udbød kompetenceudviklingskurser, som der har været mulighed for at sende undervisere på tidligere. De må gerne blive genopfrisket og videreført. VIA har et højt ambitionsniveau på det her område, så det vil være ønskeligt, at der også kommer nogle lidt tydeligere retningslinjer for, hvordan man fastholder det høje ambitionsniveau. Det må ikke afhænge af, om man lige har en god kemi, eller relation, eller om man har tæt forbindelse til et videnscenter for eksempel. Vi ledere har brug for det for at kunne lave en samlet kompetenceudviklingsplan, hvor for eksempel jeg vil kunne sige, at fem procent af mine medarbejdere altid vil kunne indgå i tværfaglige samarbejder”. (Bygningskonstruktøruddannelsen).

”Vi har haft undervisere på kompetenceudvikling på innovation og entreprenørskab. Det tror jeg faktisk der

stadigvæk kunne være behov for, for vi får stadigvæk nye undervisere ind. Og jeg tænker at det er en forudsætning for at kunne bruge det i moduler, hvor det ikke er skrevet direkte ind som læringsmål, at de har det her mindset, og de kender de her metoder". (Pædagoguddannelsen)

"Midlerne har jo i høj grad ligget i studentervæksthuset. Og derigennem er det jo også blevet de undervisere, der har været med der, som kommer til at arbejde mere bevidst med strategierne. De trækker det ind i de obligatoriske læringsforløb. Så på den måde er der en meget tæt kobling, fordi der hvor ressourcerne er, det er jo også der hvor tiden og interessen er." (Pædagoguddannelsen)

"Man skal altså have en kæmpe respekt for, at det her, det er der altså nogle mennesker, der har arbejdet med i rigtig mange år og virkelig er stærke på det her felt her. Så det der med at udvikle noget, hvor man tænker, nu skal alle undervisere igennem et eller andet form for forløb omkring innovation og entreprenørskab, det tror jeg i hvert fald helt, man skal parkere og så nærmere lave det som et tilbud til dem, som synes, at de mangler noget. For der er virkelig nogen, der er rigtig, rigtig dygtige til det her. (Administrationsbacheloruddannelsen)

"Hvis ikke man har brug for det lige her og nu, jamen så er det spild af tid. Så der skal være den der tætte kobling mellem, at man har behovet, der hvor man er henne i sit udviklingsforløb og sine opgaver. Så det skal passe sammen. Vi kan også se det på adjunkt kurserne som sådan, at nogle af adjunkterne, der kommer ind, de er jo langt over i niveau. De kunne jo sagtens undervise på de kurser, de så er tvunget til at gå på. Så det er jo sådan lidt en generel med, at vi skal passe på med at gøre noget sådan helt obligatorisk for alle i den form. det er. Så skal det i hvert fald, så skal det være på flere niveauer i givet fald". (Socialrådgiveruddannelsen)

"På grund af begrænset økonomi har vi jo haft år, hvor vi har skåret alle kompetenceudviklingsmidler fra. Det dur bare ikke. Hvis man vil noget, så er man nødt til at kaste nogle kompetenceudviklingsmidler efter det." (Pædagoguddannelsen)

Modstanden blandt underviserne

Lederne på flere uddannelser har en udfordrende opgave med at skabe konsensus om innovation, entreprenørskab og bæredygtigheds betydning og vægt i uddannelsen. Det vurderes som vigtigt for mange, at områderne som helhed anerkendes og udnyttes i den brede medarbejdergruppe.

"Der er en opgave som leder i det her, som handler om at skabe ejerskab ind i uddannelsen. Man er leder for flere undervisere fra forskellige faglige områder, og det er ikke alle der går lige oplagt ind i det her. Så rammer, strategi og tiltag er alle redskaber, som jeg anvender i øjeblikket til at skabe ejerskab og prøve at oversætte feltet for dem. Vi er et hardcore naturvidenskabeligt fag på den ene side med sine hardcore færdigheder og undersøgelsestraditioner. Der er ikke så meget innovation i det, kan der godt være nogle der tænker. Så der skal jo argumenteres indadtil for, at vi med innovation, entreprenørskab og bæredygtighed gør noget godt for vores studerende. Så det er hele lærerkollegiets ejerskabsfølelse, jeg har som min ledelsesopgave". (Ergoterapeutuddannelsen)

"Jeg siger ikke, at det er alle, der jubler, fordi der er jo også i vores profession nogle, som hylder regler og retningslinjer, en sygeplejepraksis hvor man gør tingene på en bestemt måde. Ellers kan det gå ud over patientsikkerheden for eksempel. Selvom vi på uddannelsen er i en helt anden kontekst, kan det præge underviserne meget. Og jeg synes det har kaldt på meget kompetenceudvikling, mange dialoger og kontorarbejde i undervisergruppen". (Sygeplejerskeuddannelsen)

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

“Der kan være en tendens til, at der dannes to grupper af undervisere: dem der virkelig går ind for det her og er knalddygtige til det, og dem der synes det er noget spas. De kan godt stå og kigge lidt over på de andre og sige, at de ikke rigtig har forstand på hvad der er vigtigt på pædagoguddannelsen. Der er en fare for, at det her kommer til at stå overfor skarp faglig teori for eksempel, som nogle vil mene, er det allervigtigste. Og nogle gør også en dyd ud af at stille det op som modsætninger, meget mere end det måske behøvede at være. Altså det er jo nemt at pege fingre af entreprenørskab og innovation, hvis det bare bliver noget proces uden indhold og faglighed. Det synes jeg ikke sådan rigtigt, at vi for alvor er i stand til at håndtere”. (Pædagoguddannelsen)

“Det her gror jo, fordi vi har de der personer (ildsjælene), som ikke kan lade være. Det bobler jo, og det skal det blive ved med. Vi skal som ledere blive bedre til at samle det op, men vi skal nok ikke formalisere det yderligere i vores samarbejde. Vi har holdt pædagogiske dage hvor alle undervisere har læst, fået eksempler, set og drøftet uddannelsen i det lys. Det var meget konkret i forhold til at kompetenceudvikle undervisergruppen, så de nu alle er bedre klædt på.” (Ergoterapeutuddannelsen)

“Set fra et lederperspektiv, er det en kunst at skabe et rum, som alle underviserne kan være i i forhold til denne her strategi. Det er en vigtig strategi, men der er også andre vigtige strategier, som skal håndteres i curriculum.” (Sygeplejerskeuddannelsen)

“Ildsjælene laver jo et eminent og fantastisk stykke arbejde, og er også rigtig dygtige til at spotte de studerende, som kan gøre noget mere, end nogle andre kan, inden for det her område. Men jeg vil også sige, at det kan også være lidt udfordrende som uddannelsesleder, at styre alle de her mange processer. Fordi hvis det bare er sådan nogle små stille hverdagsting, der arbejdes med ud fra den her didaktik, så er det jo til at håndtere. Men når feltet udvider sig, så skal

man være vågen, også som uddannelsesleder og sørge for at personalet bliver rustet til det.” (Sygeplejerskeuddannelsen)

“Det er ikke de unge, det er faktisk de veletablerede lektorer, som for nogens vedkommende kan have rigtig svært ved at indgå i de her processer. Fordi det er noget andet at være med i det, end at undervise. Og der er nok blevet sorteret ud i, hvem der kan være med der.” (Pædagoguddannelsen)

“Det er virkelig meget forskelligt hvordan underviserne føler sig klædt på til det her, og dermed også, hvordan de modtager det, og hvor meget de selv byder ind med, også af nye ideer. Det har vi arbejdet noget med i ledelsen. Sidste år i december præsenterede vi hele teamet for en ny strategi, som vi i ledelsen udviklede i samarbejde med en meget entusiastisk underviser og med dekanen på sidelinjen. Det viser sig der, at det er jo en kæmpe forandringsproces, vi er i gang med i virkeligheden. Vi præsenterede blandt andet et nyt valgfag, som er meget anderledes end det vi kender. Det ser ud til at gå så godt, at det samtidig kan bruges som løftestang i processen”. (Business)

“En motivation kunne være at der jo ligger en enorm understregning af selvstændighed i kompetenceelementet. Det kunne man måske godt trække frem, som en grundlagspræmis for overhovedet at eksaminere i hvilken som helst uddannelse. Altså opdragelse til selvstændighed for eksempel for pædagoger: man kan jo først have ansvar for den anden, når man selv er blevet selvstændig.” (Pædagoguddannelsen)

“Med hensyn til bæredygtighed, så tror jeg faktisk, at det handler lidt om også at hjælpe med at skitsere, hvad de kan i forvejen, og hvad der så skal bygges ovenpå. Vi starter ikke fra scratch, selvom begrebet er nyt. En bekymring har været, at vi ikke kan være 100 procent bæredygtige. Så italesætter vi det, at det skal vi heller ikke være, men vi skal være i stand til at stille nogle spørgsmål, lave noget research og prøve at

finde frem til nogle løsninger. På den måde synes jeg, at man kan være med til at skabe lidt mere ro blandt underviserne, når de skal kastes ud i noget nyt". (Tekstildesign, håndværk og formidling)

3. INNOVATION, ENTREPRENØRSKAB OG TVÆRPROFESSIONALITET SOM ET OMDREJNINGSPUNKT I UDDANNELSEN.

Nogle uddannelser inden for VIAs erhvervsrettede uddannelser er særligt attraktive i kraft af højspecialisering. Her kommer målrettede studerende fra Danmark og udlandet, som er blevet opmærksomme på de særlige innovative forløb der udbydes. De er fornyende på en måde, som ikke genfindes på andre uddannelser.

"Vi presser vores studerende til at være de bedste i verden, de skal også på internationalt plan producere det bedste man kan. Vi har folk som har været på kursus her, f.eks. en studerende som var et halvt år hos os og tog hjem og fik ansættelse i transmedia, fordi det lærte hun hos os. Sådant noget skal vi gerne blive ved med, altså at være helt foran. Det er også derfor vi har et krav om at semestre ikke må ligne hinanden fra år til år. Hvis jeg skal være lidt filosofisk, så er det aldrig den samme flod vi bader i. Vi kan ikke bare gøre det samme som sidste år, hvis vi gør det, så er der noget vi har overset. Fordi der er ingenting, der er som sidste år. Så vi bliver nødt til hele tiden at justere. Det giver vores organisatoriske struktur så også mulighed for, fordi vi ikke har mange fastansatte, men fordi vi har mange gæsteundervisere der gør, at vi kan justere ved at tage nyt og nye ind og smide noget andet ud." (Multiplatform, Storytelling and Production)

På andre uddannelser har innovation og entreprenørskab givet anledning til at foretage grundlæggende ændringer for at styrke uddannelsen og de studerendes generiske kompetencer, netop gennem et entreprenørskabsperspektiv. Nogle har gennem de seneste 5-6 år omstruktureret uddannelsen, andre er i gang med det, eller påtænker det.

"Innovation fylder rigtig meget på bioanalytikeruddannelsen. Historikken er lidt sjov, fordi da det kom på dagsordenen, tænkte vi, at det er ikke noget for os. Vi havde jo et strengt

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

naturfagsfagligt perspektiv! Men så var der 4-5 undervisere som for 5-6 år siden kom på et mastermodul i VIA, og de kom hjem og var fyr og flamme. De tænkte, at dette her kunne være med til at udvikle vores profession og uddannelse, fordi vi kunne arbejde med innovation, som et supplement til vores stærke naturvidenskabelige tilgang. I dag er det sådan at alle vores studerende møder innovation på obligatoriske forløb både på 3. og 6. semester. Essensen af den måde vi har implementeret I og E på er, at innovation betragtes både som et fag, en metode og et mind-set. Vi har fokus på alle tre dimensioner. Den fælles organisatoriske aha-oplevelse er nok især at anvende innovation som metode. Det er styrken i at kunne supplere traditionelle naturvidenskabelige metoder. Innovation er så integreret i vores uddannelse nu, at vi ikke længere kan adskille det fra resten af vores uddannelse. De videnskabelige metoder kan spille utroligt godt sammen med den innovative metode, man skal selvfølgelig være meget skarp på, hvornår man er inde i en kreativ ideproces, og hvornår vil man analysere noget nærmere gennem en traditionel videnskabelig metode, og så måske gå tilbage til den innovative metode derefter. Innovation som metode er blevet ligeværdig tilgang til professionsudvikling og vores studerendes professionsfaglighed". (Bioanalytikeruddannelsen)

"Vi prøver at trække uddannelsen ud for at se, om vi kan genfinde identiteten på baggrund af uddannelsens læringsmål for innovation- og entreprenørskab. Det er fordi vi der finder et grundlag for at skabe større mening i uddannelsen ind i fremtiden."
(Bygningskonstruktøruddannelsen)

"I og E er en del af vores DNA, vi opfatter os som en entreprenant uddannelse. Det skridt vi har taget det er at gå fra decideret fagundervisning til tværfaglige forløb, der hvor det er muligt. Det gælder også i de semestre, hvor der ikke er deciderede projektføløb. Her lægger vi, som noget naturligt, entreprenørskab ind sammen med tværfagligheden. Det er meget vigtigt, at vi forlader den her

fagundervisning og går over i det tværfaglige og den tværprofessionelle tænkning i undervisningen." (Kultur, kristendom og kommunikation.)

En uddannelse har innovations- og entreprenørskabspædagogiske forløb som omdrejningspunkt for ny eksperimenterende uddannelse i forhold til blandt andet praktikens funktion.

"På læreruddannelsen indgår innovation og entreprenørskab, sammen med Play-full Learning, Maker-Space, teknologiforståelse og Engineering i en fælles optagethed af, hvordan vi kan ophæve eller gentænke grænserne mellem praktik og resten af uddannelsen, så de ikke længere anses som adskilte rum, og så praktikken ikke fungerer som ad-on til resten af uddannelsen eller omvendt. Ved i højere grad at sætte den professionelle erfaring centralt i læreruddannelsen, må faglige og teoretiske moduler integreres i og mødes med den erfarede praksis, og ikke udgøre separate siloer, man går ind og ud af."(Læreruddannelsen)

4. BEHOV FOR FORTSAT METODEFRIHED PÅ UDDANNELSERNE

Det er løbende et spørgsmål, om man i professionshøjskolen på tværgående indsatsområder kan og skal indføre fælles didaktiske metoder og teorigrundlag og udvikle fælleslydende didaktikker, som kunne give de studerende ensartede rammer og delmål for studiet på disse områder. Hovedbudskabet er dog, at det skal man passe på med.

“Vi arbejder faktisk målrettet med innovation, entreprenørskab og bæredygtighed. Vi har fod på, hvad er det der sker af bevægelse ude i vores professioner, og vi arbejder inden for den ramme, som vores studieordninger og bekendtgørelser måtte give plads til. Og vi arbejder løbende med kvalitetsudvikling af uddannelserne, herunder også bæredygtighed og innovation og entreprenørskab. Vi skal bare have et rum, så skal vi nok udfylde det. Vi ønsker ikke, at der kommer nogle bestemte modeller, metoder eller teorier for hvordan vi skal tilrettelægge undervisningen. Snarere at man fortsat i VIA anerkender, at der er forskellige former for DNA i uddannelserne, ligesom rammerne i de enkelte uddannelser er forskellige. Altså vi er jo altid styret af de bekendtgørelser og studieordninger, vi har, som ikke bare lige ændrer sig. Der er et rum inden for det, og det udfylder vi, men der er også noget, vi ikke bare kan gå ind og ændre på”. (Socialrådgiveruddannelsen)

“Vi har jo haft det (de strategiske indsatsområder) tilrettelagt med fællesmøder både i den gamle højskole og i denne her, så jeg synes egentlig vi er gode til generelt at videndele. I forhold til bæredygtighed, så tænker jeg, at det her med hvilke formater, teorier og modeller man ender med på den enkelte uddannelse at have en præference for, det er forbundet med uddannelsens professionsfaglighed. Så jeg tror at forestillingen om, at man kan udvikle en fælles model, som passer alle, den holder ikke. Det er afgørende både hvad der er af relationelle forbindelser, om indholdsområdet er teknologisk eller andre emner. Det skal hænge sammen

med den dominerende faglighed i ens professionsudøvelse. Faktisk gælder det også inden for entreprenørskab og innovation. Det kobler sig på naturligt”. (Bioanalytikeruddannelsen)

5. DET TVÆRPROFESSIONELLE STUDIEFORLØB - ET SMERTENS BARN?

Et tværprofessionelt forløb tager typisk afsæt i en given professionel udfordring, som kræver en tværfaglig indsats. De studerende introduceres for entreprenørielle studie- og arbejdsformer i rammesatte tværprofessionelle forløb. Her møder den studerende andre professioners faglighed. Konkret sker det i et samarbejde mellem undervisere og studerende fra forskellige professionsuddannelser tilknyttet en campus og eksterne samarbejdspartnere fra praksis. Forløbene er tilrettelagt, så de studerende træner færdigheder i at sætte professionsviden i spil, når en udfordring eller situation fra praksis skal identificeres, belyses og omsættes til fornyede praksistiltag eller løsninger.

Intentionen er god, men tilrettelæggelsen kan være svær og gennemførelsen ganske udfordret. Man skulle synes, at man med lethed kunne stille og løse en fornuftig tværprofessionel opgave for eksempel i et samarbejde mellem læreruddannelse og bygningskonstruktøruddannelse. Et eksempel kunne være at tegne og beskrive en skolebygning, der fremmer en ønsket pædagogik og tjener nogle klare didaktiske formål. Men det viser sig ikke at være så enkelt i en uddannelsespraksis med egne krav, rammer og studerende.

“En af udfordringerne er at man bliver nødt til at gå på tværs af uddannelserne og blive enige om nogle læringsmål. Og det bliver altid et kompromis, som kan være svært at leve med. Man skal nok også nøje vurdere, hvor stor en grad af forskellige studieerfæringsniveauer, de studerende kan arbejde sammen på.” (Bygningskonstruktøruddannelsen)

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

“Det sidste forløb gik godt. De kunne lægge det personlige fra sig og have en mere faglig tilgang til samarbejdet. Men det er rigtigt, at det har været svært i nogle år. Jeg ved ikke præcis, om det er det her med det innovative og det entreprenante der har været udfordringen. Men det udvikler sig hele tiden til det bedre det modul der”.
(Ergoterapeutuddannelsen)

“Hvis man skal lykkes, er det ikke nok at have organiseringen på plads, vi skal også have succes blandt de studerende. De kan ikke se relevansen i det her, og føler sig tvunget ind i en struktur, som slet ikke har adresse ind i deres faglighed. Det har været rigtig vanskeligt at motivere dem til det, og på et tidspunkt har vi jo måttet teste dem med eksamen, for at få dem til at møde op til det her. Og med stort frafald og masser af frustrationer hos underviserne. Vi kan godt forklare dem hvorfor det er vigtigt at arbejde sammen med “lærerne” eller “ergoterapeuterne”, det ved vi fra udviklingsprojekter for eksempel, men vores studerende har et stort byggefagligt fokus.”
(Bygningskonstruktøruddannelsen)

“Men jeg vil også sige at omvendt, da vi lavede samarbejder netop med tekniske uddannelser og sundhedsuddannelser, så skulle vi bruge en 2-3 generationer på udvikling for at nå ind til kernen af, hvor udvikling giver mening. Og da vi så først fandt nogle af key-hullerne til meningskabelse, så havde vi faktisk nogle ganske udmærkede forløb, som gav mening for de studerende.”
(Bygningskonstruktøruddannelsen)

“Det her innovationsforløb, som vi så lige har forladt, det var egentlig noget, vi gjorde, fordi vi skulle. Det var det gamle tværprofessionelle element, som vi alle sammen gik og baksede en del med i en del år under den tidligere direktion, og havde det egentlig ganske okay med at lægge det i graven. Som sagt fordi vi ikke syntes, at det havde den form, der gav den værdi, det skulle.” (Business)

“En måde at arbejde strategisk med problemet på er jo også at se på hvem man leger sammen med internt. Og der har jeg oplevet en historisk udvikling på samarbejdet om det tværprofessionelle. Oprindeligt gjaldt det om at lege med nogen, der var så forskellig fra en selv, som overhovedet muligt. Sådan greb vi det i hvert fald an i Horsens i mange år. Og det var faktisk lige præcis der, vi oplevede at det var svært for de studerende at se, hvordan det kunne give mening. Så ændrede vi kurs. Nu arbejder vi kun sammen med sygeplejerskeuddannelsen. Selvom der er rigtig mange uddannelser hernede, så er vi alligevel forskellig fra de fleste. Og det har i hvert fald gjort det mere meningskabende for de studerende, fra begge uddannelser. Nu oplever jeg, at vinden begynder at blæse i den anden retning igen, at man faktisk ønsker at komme til at lege med nogen, som er forskellige. Og det er faktisk de studerende, der giver udtryk for at det kunne være sjovt. Så det er egentlig bare den der observation af, hvordan man så, hvad skal man sige, ledelsesmæssigt, er nødt til at tage nogle kursskifter hen over årene. Fordi der simpelthen er nogle holdningsmæssige ting omkring det at arbejde med entreprenørskab, der løbende forandrer sig”. (Pædagoguddannelsen)

“Men vi skal bare forstå vigtigheden af, at det er koblet på professionsfaglige udfordringer. Hvis de ikke kan se deres egen professionsfaglighed ind i den case, eller disharmoni de bliver præsenteret for, så er det svært at skabe engagement. Men det er faktisk lykkedes hos os nu.”
(Bioanalytikeruddannelsen)

6. UDFORDRINGER MED AT MOTIVERE DE STUDERENDE FOR INNOVATIVE - OG ENTREPRENØRIELLE STUDIER

En del studerende på tværs af uddannelser er mindre motiverede for at indgå i entreprenørielle forløb. Som oftest ændrer de indstilling undervejs. Men ikke alle gør det. Der ligger en didaktisk opgave i at introducere til området på en måde, som kan få de studerende til at lægge engagement i studie- og læreprocessen. Eller kan man acceptere på en uddannelse, at der er studerende, som ikke synes at studieelementet er relevant, eller modsvarer deres foretrukne studieform?

Der er en række udtalte grunde til den manglende motivation, hos dem det drejer sig om. I hvidbogens del 2, "Den entreprenørielle studenterrejse", gives der eksempler på studerendes tilbageholdenhed og undervisernes svar på den. Men lederne her ser fra deres position også nogle træk i de studerendes indstilling til området.

Nogle oplever at de studerende vægrer sig og foretrækker mere traditionelle undervisningsmetoder. Ofte fordi de ikke kan se meningen med det på forhånd, nogle fordi de betragter sig selv som "ikke-nysgerrige", de kan også finde undervisningsformen løs og tilfældig, eller det kan være fordi de har hørt mindre godt om entreprenørielle forløb. Andre oplever, at de studerende er født med interessen, eller får den mens de udvikler en stærk evne til innovativ tænkning undervejs i studiet. Atter andre oplever, at de studerende med tiden er blevet mere innovationsmindede, fordi de har mødt det på deres ungdomsuddannelse.

"På vores uddannelser er der otte forskellige specialeretninger. Jeg vil sige, at dem kan jeg næsten liste op i, hvor parate de er til det her. Nogle af dem, der sidder for eksempel på det man typisk vil kalde en back-end funktion, har ikke et entreprenant mindset, mens andre vil være meget udadgående. Ovre i den helt anden ende kan jeg tage de typiske, nemlig entreprenørerne og branderne

(specialeretninger), som er meget mere modige og risikovillige. Så jeg synes hos os afhænger det meget af, hvilket uddannelsesspeciale man søger ind på. Den didaktiske tilgang vil være den samme, men påvirkningsgraden, den tror jeg vil variere." (Design)

"Der er nogle studerende, som virkelig er tilhængere og synes det er helt fantastisk, og så er der nogle der synes det er spild af tid. Det er meget mere tydeligt i innovationsforløb end det er i mange andre forløbsevalueringer. Der er studerende, som har rigtig svært ved at "blotte" sig, gå i handlemode og indgå i læreprocesser på en helt anden måde end i traditionel undervisning. Altså det stiller nogle andre krav til de studerende, og udfordrer dem mere". (Pædagoguddannelsen)

"... en tredjedel af dem (de studerende) forsøger nærmest aktivt at modarbejde det, når vi underviser dem i det, eller gør kun lige, hvad der bliver bedt om, men gør det sådan lidt på skråt på en eller anden måde. En del af undervisningen handler også om, at hjælpe dem til at se sig selv i det her, som et felt der giver dem store muligheder. "Hvis der kommer en underviser ind og giver sig til at undervise i for eksempel business canvas model, så taber vi 90 procent af de studerendes interesse. Hvorimod, hvis vi sørger for, at det er indlejret i deres egen faglige forståelse af, hvor de er henne, så er der en større succesrate i det." (Grafisk design)

"Vi tager mind-settet op allerede i vores optagelsessamtaler, hvor vi spørger til, om de er åbne for det og klar til at tage udfordringer op og se verden på en ny måde? Folk er jo meget forskellige, og det sker også at når de kommer ind, så vil nogle alligevel helst det de plejer". (Multiplatform, Storytelling and Production)

"Vi har et semester, som har et meget tydeligt aftryk fra innovation og entreprenørskab. Det bliver lettere og lettere for underviserne at hjælpe de studerende på vej. Der har været en god udvikling, og vi mærker også at de studerende

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

har meget med sig fra ungdomsuddannelserne. Det var noget sværere for år tilbage, hvor de skulle overtales til at bevæge sig uden at vide præcis hvorhen, nu tør de i højere grad kaste sig ud i processer.” (Ergoerapeutuddannelsen)

”Vi har eksperimentet med at lade de studerende være med til at sætte temaet i projektforsløb. Vi har i flere år udstillet i Milano, og hvad skal man blive ved med at finde på? Vi vil jo gerne have, at det stadigvæk er bæredygtigt. Sidste gang, da de skulle tage udgangspunkt i verdensmålene, valgte de studerende HAVET. Vi var meget i tvivl om hvad de ville kunne få ud af det. Så blev de bedt om at visualisere det, og der viste sig at være så mange muligheder i det, som vi slet ikke havde set på forhånd. Og det var deres eget drive. De var blevet enige om det i klassen. Så der kom noget super, supergodt ud af, at initiativet kom fra dem selv ikke. Så det der med lige at turde sætte det fri en gang imellem og lade dem sætte nogle rammer for det interessefelt, de har, det synes jeg altså, det giver pote.” (Tekstil og design)

Det entreprenørielle og innovative som en del af de studerendes mindset

På nogle studier er de studerendes entreprenørielle mindset givet på forhånd i kraft af deres interesse for den profession der uddannes til og deres egen foretrukne læringsveje. Det gælder især de kreative uddannelser, hvor der skabes æstetiske produkter til salg eller udstilling. På disse uddannelser ligger et entreprenørielt mindset i støbeskeen, når de studerende allerede fra første studiedag introduceres til et innovativt og entreprenant studium og studiemiljø.

”Vi arbejder meget med vores aftagerfelt. Der er jo vildt mange virksomheder, som kommer ind og arbejder med forskellige cases. Dem møder de studerende så. Det ene år er det f.eks. Søstrene Grene, det andet Selected fra BestSeller. Det er nogle forskellige felter (virksomheder?) de står over for. Nogle kan være små og entreprenante, og nogle kan være store og tunge. Men det er stadig

aftagerfeltet, de skal bare passe ind i det forløb vi har. Men virksomhederne kommer jo med vidt forskellige problemstillinger, som de gerne vil have, de studerende skal arbejde med.” (Design)

”Men det er også et hårdt (læs: konkurrencepræget) miljø, vi adskiller os måske især fra velfærdsuddannelserne ved, at det er kunder vi taler om og ikke borgere”. (Multiplatform, Storytelling and Production)

”Som studerende har du utrolig lidt tid til at vise, at du skaber værdi. Det er vigtigt inde i denne her (uddannelses) klynge og mere gældende end ovre i nogle af velfærdsområderne. Hos vores aftagere er tiden mere knap, ellers er du tæt på at være ude”. (Design)

”Det mindset vi arbejder med gennem uddannelsen er for eksempel Anne Kirketerps SKUB metode. Som den også viser, så er det jo ikke en forudsætning at være nysgerrig eller entreprenant, men derimod, at man er åben for at lære på ny viden gennem nye måder”. (Tekstildesign, håndværk og formidling)

7.DIGITALISERING LØBER FORAN BÅDE OS OG PROFESSIONSFELTET

Den digitale og teknologiske udvikling har betydning for uddannelsernes håndtering af curriculumsat fagfaglig viden og de studerendes evne til at flytte den over i nye kontekster.

På nogle uddannelser har man set, at teknologiske forandringer også kan ændre indholdet i den grundfaglige viden. På disse uddannelser bliver det i stigende grad nødvendigt, at dimittender skal kunne omstille sig fra direkte anvendelse af det faglige indhold, den som de har tilegnet sig på uddannelsen, til indirekte anvendelse når de kommer ud. De skal derfor på uddannelsen have lært, hvordan man anvender sin opnåede viden i skiftende og nye kontekster, at faglig viden ikke har fast indhold og form, men forandres gennem de teknologier, som producerer den. Kan de det, vil det fremme deres muligheder for at medvirke til at skabe forandring i professionen gennem deres job.

Digitalisering af brancher spiller desuden en meget vigtig rolle for de erhvervsrettede uddannelsers kerneydelse. Her er det både vigtigt, at studiet introducerer innovation, som en faglig grundpille, så dimittenderne er indforståede med at anvende anderledes og nye teknologiske redskaber. Og det er vigtigt, at de studerende allerede på studiet møder nye teknologier, som de opnår kompetence til at anvende og komme ud med som de første i branchen.

”Med den teknologiske udviklingshastighed der er, så er der ikke nogle af de ting vi uddanner vores studerende til, som de nødvendigvis vil komme til at arbejde direkte med om 5 år. Så derfor er det ekstremt vigtigt, at det de kan i dag og som branchen har brug for, det er, at de i virkeligheden kan være med til at skabe en forandring derude. Altså bruge det de kan i dag og sætte det ind i en ny kontekst. De færdigheder vi giver dem med, hvis vi kun kigger på fagfaglige færdigheder, de kommer til at blive erstattet af noget andet qua den teknologiske udvikling”. (Design)

”Vi bliver nødt til at være innovative, fordi de digitale løsninger forandrer sig så hurtig. Industrien selv er faktisk dybt bag efter, og det giver os mange muligheder for at være på forkant. Desværre har vi bare ikke så mange ressourcer til at udvikle det med. Men ellers eksisterer vi ikke, vi skal altid være et alternativ til de andre uddannelser i feltet, ellers er vi ikke noget værd.” (Multiplatform, Storytelling and Production)

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

8. PRAKSISFELTET SOM "STATE OF THE ART" OG HVOR LANGT RÆKKER UDDANNELSEN UD I PROFESSIONEN?

Det er en målsætning på de fleste uddannelser, at deres dimittender lærer at indgå i innovationsprocesser for i sidste ende at kunne bidrage med nyt til udvikling af professionen. Det kræver et fagligt og personligt overskud fra studenternes side, og en praksis som er åben for forandring. Mange er helt på linje. Men der er tydeligvis forskel på eksterne samarbejdspartneres interesse for øvelser i forandring i samarbejdet med uddannelsen. Og den studerende kan godt møde nogen modstand, eller manglende parathed i klinikken, i daginstitutionen, eller i firmaet. Der kan således være modsatrettede forventninger indbygget i den enkelte studerendes uddannelsesinitierede opgave og den professionsinitierede opgave. På den anden side viser blandt andet bacheloropgaver sig på nogle uddannelser at have potentiale til reel innovation af praksis i nær kontakt med professionsfeltet. Her kommer profession og uddannelse meget tæt på hinanden gennem de studerendes faglige kreativitet. Det er derfor relevant at forholde sig til, hvor langt man som uddannelse kan række ind i professionen.

Bæredygtighed

"Vores branche er jo ikke state of the art på det her punkt. Tværtimod er det en branche, hvor nogle i hvert fald bevæger sig af nød ind på det her felt. Men der er ikke nogen tvivl om, at vi skal bare kigge på hvem vi skal have ind på vores uddannelser, så kan vi se, at den klimabevægelse, der har været sidste sommer, den er jo drevet af de unge mennesker, som gerne skal være vores studerende, og som også gerne skal være virksomhedernes medarbejdere. Så hvis vi ikke går ud og sørger for at kommunikere til dem, at de kan komme ind og sørge for at forandre branchen, så kommer branchen til at mangle medarbejdere, og vi kommer til at mangle studerende. Så jeg vil ikke sige, det er drevet af branchen, jeg vil sige det er drevet af udviklingen,

som vi kan se og som branchen kan se. Så der er bare én vej at gå for os, nemlig ind i det her, og så klæde vores studerende på, så de kan gå ud og træffe beslutninger og i virkeligheden bære forandringen" (Design)

"Hele baggrunden for bæredygtighedsindsatsen, som VIA arbejder med nu er, at vi kan arbejde med prøvehandling. Den klassiske måde at arbejde med professionsudvikling var at gå analytisk til værks, man kunne sætte nogle konsulenter til at analysere et laboratorieområde for eksempel. Et år efter kom der så en rapport, og så var der allerede kommet nye analyser. Den innovative metode har en form for hurtighed i sig, som er nødvendig, hvis vi ønsker at have indflydelse på hvordan professionen udvikler sig. Jeg vil sige det er nok ikke alle aftagere der efterspørger det nu, men vi vil gerne uddanne nogle dimittender som også kan gå ud og være med til at udvikle professionen på baggrund af de kompetencer. Det er en af grundtankerne i VIAs indsats i virkeligheden, både inden for entreprenørskab, innovation og bæredygtighed." (Sundhedsuddannelserne)

Innovation og entreprenørskab

"Vores erfaring er, at hvis det skal være noget der virkelig engagerer de studerende, så skal det også være koblet til nogle praksisproblemstillinger, fordi det er der, de har deres engagement. Men det er også der, de slår sig. Vi ser eksempler på, at de studerende kan miste modet, når de kommer ud i praksisser som er traditionsbundet. Hvor der måske er en kultur, hvor man ikke er vant til at stille spørgsmål til den praksis man har. Derfor arbejder vi med de studerendes self-efficacy. Det kræver mod at gå ud i en gammel profession og bruge det her mind-set, hvor man tør få øje på og italesætter, hvis der er noget der ikke fungerer eller er veldokumenteret. Det kræver noget mod og råstyrke af vores studerende. Derfor bliver robusthed en integreret del af vores undervisning i innovation." (Bioanalytikeruddannelsen)

“Udfordringen er jo, at det kan være hardcore neuro-rehabilitering som praksis står og spørger efter derude. Og i den forbindelse kan jeg også sige, at jeg synes ikke det er meget fra praksis, at vi møder forventningen om de studerendes kompetencer til innovation. Den findes, men vi møder rigtig meget en forventning om, at de skal kunne deres traditionelle færdigheder”.

(Ergoterapeutuddannelserne)

“Der har vi jo et glimrende samarbejde med Holstebro kommune og Skjern kommune. En ordning, hvor de har institutioner som samarbejder med os. De fleste institutioner kører i en turnus på skift, og nogle steder melder de sig løbende og inviterer de studerende ud for at kigge på helt specifikke udfordringer, som de ikke synes, de er lykkedes med. Og så er de studerende med sammen med institutionerne og hvem de ellers kan få med i samskabelse. Det er meget ofte det lokale miljø, frivillige foreninger og nogle gange også private erhvervsdrivende.”

(Pædagoguddannelsen)

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

Kapitel 4.

Fremtidsperspektiver og ønsker

Lederne blev i interviewet spurgt til eventuelle ønsker og forslag til fremtidig organisering og indholdsfokus med tanke på uddannelses-, forsknings- og organisationsperspektiver. Følgende forslag blev formuleret:

1. "HVAD KUNNE VIA REELT TÆNKE SIG AT UDVIKLE AF NYE TILTAG FOR BÆREDYGTIGHED?"

"Vi kunne i VIA sætte os for at udvikle og stå bag for eksempel 5 velfærdseksperimenter. Det vil vores undervisere kunne se sig ind i sammen med deres studerende. Det er dem der er de rigtige drivere for bæredygtighed. Så lad dem eksperimentere og formulere holdninger, som VIA kan stå bag. Brundtlandsrapportens bæredygtighedsdefinition er ikke tilstrækkelig til at pege på hvad VIA så gør for at fremme bæredygtighed, og hvilken holdning den har til det.

Vi skal passe på ikke at individualisere det fortsat vi har om uddannelse til bæredygtighed. Vi kunne jo netop samle os her i VIA på tværs af uddannelser. Og VIA vil kunne stå stærkere ved at mene lidt mere". (EVU Pædagogik, børn og unge)

2. ET UDBYGGET OG ANDERLEDES SAMARBEJDE MED VIDENCENTRE.

"Vi kunne godt ønske os at videnscentrene talte bredere i forhold til innovation og entreprenørskab. De bærer præg af bestemte uddannelser. Vores undervisere bliver frustrerede, fordi hvor går man så hen?" (Administrationsbacheloruddannelsen)

"Det kunne være spændende at arbejde sammen med videncentrene om en udviklingsagenda på uddannelsen. Forskningsprojekter er ofte meget overordnede og generelle i forhold til uddannelsernes opgave. Så hvis nu forskningscenteret kom og sagde: nu kigger vi ned i jeres

uddannelse, og hvis vi nu gør dette her, eller dette her, hvad sker der så? Så vil undersøgelser og resultater komme tættere på det, som uddannelsen har behov for". (Ernærings- og sundhedsuddannelserne)

"Vi vil meget hellere arbejde for stærkere netværk, for eksempel i form af nogle stationer, hvor ideer kan opstå, føres ud i livet og give direkte in-put til uddannelsen. Det er svært at forbinde med traditionel forskning, og måske kræver det en ændring i organiseringen af de relevante videnscentres opgave". (Ergoterapeutuddannelsen og psykomotorikuddannelsen)

3. NYE UDDANNELSESDIDAKTISKE VEJE - FORSLAG OG ERFARINGER

Vores studerende kalder på en større fleksibilitet i deres uddannelsesvalg, når de er blevet optaget på en uddannelse, mere end vi traditionelt set har tilbudt dem. Der ligger et kæmpestort uopdyrket potentiale i dem, som vi kan få rigtig meget ud af i de kommende år.

Derfor peger nogle uddannelser på vigtigheden af at gå nye didaktiske veje og bryde faste rammer op, så de studerende får mulighed for at være medskabere af deres egen uddannelse, eller opleve professionel interesse for deres ideer:

På en uddannelse arbejdes der således med moduler uden indlagt pensum og fastlagte emner. De studerende vælger selv et emne, som de har lyst til at specialisere sig i og opsøger selv en mentor fra praksis, som er specialist på området. De fastansatte undervisere fungerer som facilitatorer i processen. Til prøven er der to bedømmere: facilitator og mentor. Det er en fantastisk mulighed for den studerende og virksomheden, og vi på uddannelsen behøver ikke sætte et stort apparat i gang omkring det.

På en anden uddannelse har man eksperimenteret med nye præmisser for projektforløb. For eksempel har man sluppet

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

forankringen i et fast samarbejde med konkrete virksomheder, der har skullet udvikles koncepter til. I stedet har uddannelsen stillet de studerende opgaven selv at udvikle et nyt forretningskoncept. De bedste forslag fra de 250 studerende udvælges og præsenteres for 10 - 20 virksomheder, som kan blive inspireret af ideerne og give feedback.

”Det tvinger os på uddannelsen til at tænke i nye forretningsmodeller, som verden ser ud lige nu” (Businessuddannelserne)

4. FORDYBELSESOMRÅDER FOR VIDENSPRODUKTION

Der blev kun udpeget få konkrete forskningsområder i interviewene samlet set. De kommer her.

Pædagoguddannelsen formulerer tre fordybelsesfelter med høj relevans for studie og profession:

- 1. Entreprenante tilgange til arbejdet med voksen-handicap området.**
- 2. Socialøkonomiske virksomheders samfundsmæssige betydning. Herunder deres betydning for borgere og medarbejdere. Hvordan understøttes det område gennem pædagoguddannelsen?**
- 3. Velfærdsteknologiens pædagogiske anvendelse. Hvordan anvender og udvikler man teknologier som giver øget menneskelig værdi og finder nyttig anvendelse?**

Diakonuddannelsen peger på at dannelseperspektiver bør gøres til genstand for nærmere forskning og skrives frem i forskningssammenhæng, ligesom det allerede indgår i flere bekendtgørelser og i VIAs strategi:

”Innovation, entreprenørskab og bæredygtighed bliver ofte forstået som handlinger alene, men det er ikke noget der skal fikses. Der ligger metoder og grundperspektiver i feltet, som vi har brug for at tænke sammen med værdier og værdibaseret uddannelse. Vi har så sent som i sommers set nogle grelle eksempler på forråelse i plejesektoren, som ikke kun hænger sammen med nedskæringer og ressourcer. Det er også et etisk spørgsmål og et spørgsmål om, at vi kan uddanne til pleje af borgere ud fra et bevidst bæredygtigt menneskesyn.” (Diakonuddannelsen)

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

Kapitel 5. Anbefalinger - udfoldet med begrundelser og forslag

Anbefalingerne forholder sig til det overordnet formulerede formål i kapitel 2 om de studerendes resiliens i arbejdet og evne til at se muligheder og skabe fornyelse. De retter sig mod de aktuelle udfordringer og tager afsæt i den aktuelle organisering i VIA. Vi håber, at alle relevante aktører i VIA kan bruge dem som afsæt for drøftelser og handling i deres arbejde med at omsætte strategi til virkelighed og daglig praksis.

Anbefaling 1: at uddannelsernes forankring af bæredygtighedsperspektiver og bæredygtig udvikling i undervisningen får synlig relevans og understøttes i alle uddannelser.

Bæredygtighed er en ny faglig dimension og en nyere samfundsmæssig fordring. Her anbefales det, at der, hvor det endnu ikke er tilfældet, sættes målet ind på at undersøge og udvikle:

1. Uddannelsesspecifikke og almene didaktiske begrundelser for integration af bæredygtighedsperspektiver i undervisningen. Herunder specifikation af udvalgte indholdsområder gældende for den enkelte uddannelse.
2. Uddannelsesspecifikke og almene didaktikker til undervisning om, i og gennem bæredygtighed. Der opfordres til, at VIA øger sine indsats og breder perspektivet ud til alle professionsuddannelsesrelevante områder.

Disse tiltag vil medvirke til, at bæredygtig udvikling og bæredygtighed udbredes på alle uddannelser som en faglig og uddannelsesmæssig diskurs med tydelig uddannelses- og professionsrelevans.

En række uddannelser udtrykker et specifikt behov for støtte til udvikling af didaktik for bæredygtighed gennem:

- kompetenceudvikling af undervisere - gennem deltagelse i projekter og skræddersyede kurser
- VIA-tiltag som giver faglige videns in-put
- didaktisk konsulentbistand i forbindelse med pædagogiske udviklingsdage, sparring på didaktisk udvikling og uddannelsestilrettelæggelse

Støtten skal blandt andet kunne målrettes de enkelte uddannelsers forudsætninger og behov.

Forslag

Det skal være muligt for en uddannelsesleder at henvende sig til en kreds af fagpersoner i organisationen, som har udvikling af professionsfaglig bæredygtighed som opgave. Der er allerede en organisering omkring CØ-ambassadører i VIA, som kan inddrages og suppleres. Organisatorisk har man god erfaring med studentervæksthusene som faglig og ressourcemæssig driver og støtte for integration af innovation og entreprenørskab i uddannelsernes moduler. Det kan de med fordel også anvendes til her. Men uddannelserne har også deres egne drivere, ildsjælene, som der er behov for flere af, og som skal have bedre muligheder for at forfølge deres interesse til gavn for uddannelsen. Det kunne være hensigtsmæssigt med et stærkere samarbejde på tværs, som et hub for undervisere. Der kunne der ud over indledes et konsulentlignende samarbejde med forskningsprogrammer i VIA, som har høj viden om bæredygtighedsperspektiver og VIA som UNESCO-skole.

Forslag

At det at undersøges i hvilket omfang de enkelte dekanområder og uddannelser kan drage nytte af tværgående samarbejder for eksempel i form af parring i mindre inspirationsfora. I lyset af den store diversitet i erfaringer og angrebsvinkler, er der inspiration at hente hos hinanden. En

forudsætning er igen her, at indholdet skal vokse direkte ud af uddannelsernes konkrete arbejde.

Anbefaling 2: et fortsat fokus på integration af innovation og entreprenørskab i uddannelsernes indholdsområder, arbejds- og studieformer. Det vil styrke uddannelsernes professionsrettethed og de studerendes personligt professionelle kompetencer.

1. VIAs uddannelser bør integrere innovationsfaglighed både som metodedisciplin, dannelsesform og i uddannelsesforståelsen, hvis det skal føre til de ønskede professionskompetencer. Det kan betyde ændringer i uddannelsesfaglige prioriteringer.
2. Der skal skabes stærke koblinger af indholdsområder i uddannelsens moduler og et fokus på bæredygtig innovation af praksis hen over et uddannelsesforløb. Med innovation og bæredygtighed som en synlig del af uddannelsernes kerneydelse, skal der arbejdes med stofvalg, etiske forholdemåder og synlige praksishandlinger.
3. Der bør evalueres på hvilken effekt VIAs indsatser har på de studerendes faglige udbytte, kompetencer og mindset.

Anbefaling 3: at der sættes fokus på uddannelsernes og dimittendernes bidrag til udvikling af professionerne

De studerendes faglige kreativitet og uddannelsernes faglige viden bør i højere grad omsættes gennem innovationssamarbejder mellem uddannelse, studerende og praksisfelt.

Innovative metoder har en form for hurtighed i sig, som er nødvendig, hvis VIA ønsker at have indflydelse på hvordan professionerne udvikler sig. De studerende har de nye

generationers forudsætninger og interesse for at forandre, og de skal klædes på, så de kan gå ud og træffe beslutninger og bære de gode forandringer.

Uddannelserne anbefales at søge inspiration hos hinanden for inspiration til det. Blandt andet har bioanalytikeruddannelsen, ergoterapeutuddannelsen og design og businessuddannelserne relevante erfaringer med konkrete uddannelsesinitiativ og ændringer.

Anbefaling 4: at der i de rammesatte tværprofessionelle uddannelsesforløb skabes et frugtbart grundlag for velfungerende undervisningsløb og samarbejder mellem de involverede uddannelsers ledere, undervisere og studerende

Forslag

Det foreslås at uddannelserne undersøger succeser, problemer og muligheder i de tværprofessionelle forløb nærmere. Det kan foreslås at der organiseres faglige udvekslinger mellem undervisere i forhold til rammesætning, fagligt indhold og faglig inspiration.

Anbefaling 5: at der fortsat udbydes kompetenceudviklingstilbud i VIA inden for innovations-og entreprenørskabsdidaktik.

Der er behov for at øge den kritiske masse blandt undviserne, og der er behov for løbende fordybelse med henblik på videreudvikling af undervisningsmoduler.

Forslag: som for området bæredygtighed gælder det for innovation og entreprenørskab, at kompetenceudviklingen kan dreje sig om:

- kompetenceudvikling af undervisere - gennem deltagelse i projekter og skræddersyede kurser
- VIA-tiltag som giver faglige videns in-put

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

- didaktisk konsulentbistand i forbindelse med pædagogiske udviklingsdage, sparring på didaktisk udvikling og uddannelsestilrettelæggelse

Støtten skal målrettes de enkelte uddannelsers forudsætninger og behov.

Anbefaling 6: at didaktisk udvikling og understøttelse af didaktik og læringsmiljø i VIA tager udgangspunkt i uddannelsernes særlige formål, indhold og professionstilknytning.

Innovation, entreprenørskab og bæredygtighed skal hænge naturligt sammen med den dominerende faglighed i uddannelsernes professionsudøvelse.

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

DEL 2 Den entreprenørielle studerterrejse - med kurs mod professionen

INTRODUKTION

Den entreprenørielle studenterrejse sættes i gang af den studerendes møde med konkrete læringsaktiviteter og de rammer der er sat for dem, herunder de personer, som er involveret i forløbet. Det kan være i forbindelse med undervisningen på uddannelsen, eller i samarbejdet med praksisfeltet. En studenterrejse kan beskrives gennem to parallelle livsytringer, nemlig ved de tanker den studerende gør sig, og de handlinger den studerende foretager. Læringen foregår i et reflekteret samspil mellem de to. Der ligger altid didaktiske praksisser bag rejsen, som har afgørende betydning for dens udfald, og den skal derfor med som en del af ligningen. Vi har med hjælp fra undervisere på alle uddannelser i VIA undersøgt, hvordan de studerende reagerer på de læringssituationer de deltager i gennem et entreprenørielt undervisningsforløb. Og vi har bedt dem fortælle, hvad det er for didaktiske begivenheder de reagerer på. Der er selvsagt ingen undervisningsforløb som er ens, så øvelsen har været at forsøge at kategorisere typer af forløb, som de beskrives af undviserne på tværs af uddannelser. De tre studenterrejser er generaliserede rekonstruktioner, men det skal understreges, at de altid bygger på kendte afprøvede handlinger og undvisernes egne erfaringer fra undervisningen. Som sådan kan de siges at repræsentere VIAs uddannelsers didaktik.

VIAs uddannelser retter sig mod mange forskellige jobs og jobfunktioner. Nogle uddannelser er rettet mod erhvervslivet, andre mod det offentlige, nogle studerende søger stillinger, andre skaber dem selv. Hver uddannelse har sit formål, og når det gælder entreprenørskab, stilles der skarpt på de entreprenørielle kompetencer, som uddannelserne mener, at netop deres studerende skal opnå.

1. ILLUSTRATIONER AF DE STUDERENDES UDDANNELSESREJSER I INNOVATIONS- OG ENTREPRENØRSKABSDIDAKTISKE FORLØB

Helt overordnet har VIAs uddannelser fokus på innovations- og entreprenørskabsforløb, som sigter mod bæredygtige løsninger. Undervisningen er altid integreret i uddannelsernes faglige indholdsområder og bygget ind i uddannelsesforløbets progression.

Formålet med forløbene er overordnet at udvikle den studerendes personlige professionalitet og professionsidentitet. Uafhængigt af studenterrejsens karakter udfordrer undervisningsforløbene den selvstændige tankegang, fordi den studerende skal se nye muligheder og foretage handlinger, som skaber bæredygtige forandringer i hverdagen. At kunne det har konsekvenser for den studerendes dannelse både som menneske og som fagprofessionel.

Tre typer af entreprenørielle studenterkompetencer.

*Den personligt professionelle entreprenørskabskompetence er fremtrædende på mange uddannelser i VIA. Det er en grundkompetence, som den studerende bygger op under studiet og trækker på i professionsrettede studieforløb og senere som entreprenøriel praktiker i sit job. Men der arbejdes også med andre kompetencer i entreprenørielle forløb. Undervisningsforløb kan også tage sigte på *den studerendes kompetence til at gennemføre kreative innovationsprocesser gennem innovationsmetoder*. Eller de kan tage sigte på *at bedrive entreprenørskab eller intraprenørskab* i praksis, så muligheder og gode idéer omsættes til værdi for andre. Arbejdet frem mod at opnå disse kompetencer, kategoriserer vi i tre typer af entreprenørielle studenterrejser, og bag dem ligger tre forskellige didaktiske sigter.*

Didaktiske sigter bag studenterrejserne

Her beskrives de innovations- og entreprenørskabsdidaktikker som ligger bag rejserne. I kort form skitseres typer af undervisningsforløb, deres didaktiske sigte og indhold, og undervisernes didaktiske pointer.

I rejserne illustreres de didaktiske praksisser og de studerendes reaktioner på dem. Det sidste beskrives gennem studerendes spørgsmål og kommentarer før, under og efter undervisningsforløbene. (udeladt i PDF-udgaven).

De tre entreprenørielle studenterrejser

1. Værktøjskassen: metode og studiekompetencer
2. Den studerende udvikler i professionen og for omverdenen
3. Formning af den studerendes personlige fagprofessionalitet

I *Fælles forståelsesramme - et værktøj* kan man se en nærmere angivelse af de entreprenørielle kompetencer, som uddannelserne arbejder med over en bred kam. Værktøjet er dynamisk og beskriver den aktuelle vifte af VIAs samlede kompetenceindsatser.

DIDAKTISK SIGTE 1. VÆRKTØJSKASSEN: METODE- OG STUDIEKOMPETENCER

Her undervises de studerende i at gennemføre innovationsprocesser og forskellige metoder til det. Og det overordnede spørgsmål om "hvorfor innovation" i professionsfeltet rejses. Her arbejdes med professionelle værdier og målgruppeforventninger. Der undervises i og om innovation. Uddannelsens faglige vidensområder og perspektiver danner grundlag for innovationsemner og mål, og der tages udgangspunkt i professionens udfordringer og behov for innovation. Fokus er på innovationsmetoder, som et professionelt værktøj. De skal læres, så den studerende får erfaring med at deltage i en proces og for selv at kunne facilitere en proces senere. Metoderne har vægt på både

undersøgende, analytiske og skabende aktiviteter. **Processerne vil altid indeholde mindst to faser: en hvor der åbnes for en mangfoldighed af perspektiver og ideer, og en hvor de studerende indsnævrer perspektiverne og udvælger deres ideer.** På den måde sikrer man både, at noget ukendt dukker frem, og at det bedst egnede tager form. Man prøver forskellige værktøjer, som tjener det formål, der er med forløbet.

Forløbene bidrager til de studerendes almene studiekompetencer, fordi de lærer at tage ansvar for et projektførløb med mange ubekendte, at lave undersøgelsesdesign, indhente og anvende data og at strukturere og gennemføre en proces, som involverer andre aktører med henblik på at skabe et resultat, som rummer fornødenheden i sig.

Studerendes reaktioner på undervisningsforløbene

Vi har spurgt underviserne, hvordan de studerende møder den entreprenørielle undervisning før, under og efter et forløb. I den digitale udgave præsenterer vi nogle typiske reaktioner og svar. Her præsenterer vi nogle typiske reaktioner.

Den studerendes oplevelse, reaktioner og spørgsmål

Før

- Spørgsmål: Hvorfor skal vi lære at gennemføre innovationsprocesser og prøve innovationsmetoder af, og så på den her måde, hvor vi selv skal finde frem til det meste?
- Svar: Du skal lære at arbejde undersøgende sammen med dine studiekammerater. For at kunne det, er det nødvendigt, at du er åben og går gennem faserne på en måde, hvor du bruger alt det du har set og lært både fra undervisningen og fra dit eget liv

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

- Spørgsmål Fortsat: Faktisk er jeg mere optaget af det, jeg skal vide og kunne for at løse de opgaver jeg får i praksis. Som bygningskonstruktør skal jeg kunne bygge et hus for eksempel.
- Svar: Du skal kunne bruge din kernefaglighedsviden til at skabe løsninger sammen med andre, når I står i en situation, hvor der er behov for nye måder at gøre tingene på.
- Spørgsmål: Der skal meget byggefaglig viden til, så er det ikke vigtigere, at jeg får grundig viden om det?
- Svar: Innovationsfaglighed erstatter sjældent anden kernefaglighed. Det er meget vigtigt at have en stærk viden om de basisfaglige områder i uddannelsen, ellers kan du ikke innovere. Kernefaglighed og innovation indgår i en målrettet fællesproces.

Under

- Spørgsmål: Men er det ikke for tidligt for mig at arbejde med at identificere udfordringer i professionen og give et fornuftigt svar?
- Svar: Både ja og nej. I er ikke praktikere endnu, og egentlig innovation kræver praksiseffekt. Men man skal ikke have været meget i et praksisfelt, før man kan identificere problemstillinger, uhensigtsmæssigheder og nye muligheder. Så I skal øve jer.
- Spørgsmål: Jeg ved ikke om jeg går rigtigt til opgaven. Det er svært og rigtigt hårdt. Nogle gange mister jeg modet.
- Svar: Det er frustrerende, hvis man for eksempel ikke kan få udfordringen på plads, så kan processen opleves som et tomrum. Men I får hjælp til at identificere udfordringer, og vælge en ud, som er god at arbejde med. På den måde får I også indflydelse på jeres læreproces, og opgaven bliver jeres.

Efter

- Spørgsmål: Men det gik jo 😊 Sjovt at prøve at arbejde kreativt, vi fik faktisk ideer, som vi tror kan bruges.
- Svar: Det ligger i det, at I inddrager al den faglige kreativitet I har i processerne. Har du samtidig fået blod på tanden og mod til at handle på et problem i praksis, så har vi begge opnået det bedst tænkelige.
- Spørgsmål: Jeg troede aldrig jeg skulle tage mod til mig og rent faktisk præsentere mit eget forslag for min "kommende arbejdsgiver"!
- Svar: Man skal være klar til at eksperimentere, også med sine præstationer. Du kastede dig ud i det, og så lærer I jo af efterbearbejdningen og feedbacken. Kriserne er interessante og vigtige at forstå.

Tre didaktiske tilgange til værktøjskassen og deres didaktiske *hvad, hvordan og hvorfor*.

I VIAs uddannelser arbejdes der med de studerendes innovative metode- og studiekompetencer i tre forskellige didaktikker. Herunder er de tre metoder listet med en kort angivelse af deres indhold og sigte.

1. Metoder til innovationsprocesser fra problem over ide til produkt

Der er fokus på designprocesser til innovation, hvor fremtiden tænkes aktivt ind som medspiller. Man identificerer anomalier i en kultur, eller behov i en praksis. Øvelsen er at iagttage "den andens" (mennesker, natur, systemer) måder at agere på for at bruge eller opnå noget. Og at se det, der måske forhindrer den anden i det og derefter at opfinde noget, som kan gøre det lettere, eller sjovere for den anden.

2. Metoder til samskabelsesprocesser med ekstern samarbejdspartner

Der er fokus på samskabelsesmetoder og planlægning af samskabelsesprocesser for og med borgere, klienter, professionsudøvere og kunder. I fællesprocesser undersøger

hvad der skal udvikles, og sammen får man nye ideer, som nogle omsætter til praksis.

3. Metoder til personligt iværksætteri

Der er fokus på at hjælpe den studerende til at lave egen virksomhed, eller skabe sin egen stilling. Det kan være i et velkendt professionsfelt, eller i et helt anderledes professionsfelt. Den studerendes kendskab til sine egne professionelle kompetencer og markedets muligheder indgår som hovedemner.

Skitse til *Metoder til innovationsprocesser fra problem over ide til produkt*

Indhold:

- Værktøjer og processer: de studerende anvender for eksempel ideskabelsesværktøjer, prototypeudvikling, konceptvalidering og kvalitetssikring. Der er både kreative skabelsesprocesser og analytiske overblikprocesser.
- Facilitering og ledelse: de studerende udfører ledelse og gennemfører innovationsprocesser for eksempel i forhold til håndtering af miljømæssige problemer, eller didaktiske innovationsforløb i en skoleklasse.
- Akademisk arbejdsmåde: de studerende finder og undersøger det de undres over for eksempel i egen praksis.
- De identificerer det som ikke harmonerer og afsøger dets potentiale for værdi ved at søge faglig viden og anvende kvalitative undersøgelsesmetoder.

Studie- og arbejdsformer:

- Kreative arbejdsformer som fremmer overskridende måder at se problemer og muligheder på

- Undersøgelser af den fælles viden man har, og den ikke-viden, man skal på jagt efter og udforske
- Afprøvning af redskaber til planlægning, gennemførelse og evaluering af innovationsprocesser
- Udarbejdelse af logbøger, personlige studieplaner, brugerundersøgelser
- Kommunikationsproduktion for eksempel pitching for afdagere, skriftlig refleksion og værdivurdering af egne løsninger
- Et forløb kan typisk være, at de studerende går ind i det kreative/innovative rum, hvor de arbejder i en åbnende fase med feltarbejde og idegenerering. Herefter kommer en kreativ udvælgelsesfase, hvor ideer skal omsættes til produkt, eller løsning. Processen kræver indre styring, og der skal træffes beslutninger. Her kommer pres på gruppens samarbejde, og der skal indgås kompromisser. Sluttelig præsenteres produktet for interne og eksterne interessenter og forløbet evalueres.

Didaktiske begrundelser

- At arbejde med værktøjer til innovation giver nærhed til praksissituationen. Der spørges for eksempel: "Hvad er patientens og sygeplejerskens udfordring, og hvordan kan den løses?"
- De studerende møder et grænsefelt mellem professionel faglighed og innovation som en livsstil. Derfor skal de hele tiden bruge deres nysgerrighed og hele tiden lave fejl, som de kan lære af.
- De skal lære at håndtere nye vilde problemer og at møde og handle på dem på nye måder.

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

- Når de arbejder med innovationsmetoder, giver det dem mulighed for at skabe merværdi for andre. Den oplevelse er en motivationsfaktor, og nogle gange kan det være en helt overvældende oplevelse.

Skitse til *Metoder til samskabelsesprocesser med ekstern samarbejdspartner*

Indhold:

- Samskabelsesmetoder og planlægning af samskabelsesprocesser for og med borgere, klienter, professionsudøvere og kunder.
- Design af faciliteret workshop, som understøtter både problemforståelse, ideudvikling, styring og den organisatoriske kontekst.
- Afsøgning og fastlæggelse af udfordringer i samarbejde med praksisudøvere og andre involverede.
- Processtyring herunder opsætning af rammer for at en diversitet af faggrupper kan inddrages eller bidrage til udvikling og innovation.
- Refleksioner over balancen mellem effektivering og planlægning. Der rettes fokus på midlet frem for målet.
- Sparring og feedback fra praksisfeltet og uddannelsen.

Studie- og arbejdsformer:

- Man arbejder i en konkret ramme i form af, ofte faste, samarbejder med eksterne samarbejdspartnere fra civilsamfund, det offentlige og det private.
- De studerende deltager i og initierer møder med partnerne om mål og proces. Her undersøger de konkrete behov for udvikling, og hvilke parter der

bidrager i processen. Der gennemføres konkrete samskabelses-workshops.

- Arbejdet foregår såvel inden for samme sektor, som på tværs af sektorer.
- Spejling af professionelle arbejdsfællesskaber. En konkret didaktisk rammesætning er i nogle tilfælde, at arbejdet foregår i et kontorfællesskab, eller en virksomhedsafdeling. I et kontorfællesskab for eksempel, skal man dele ressourcer, bruge hinandens netværk og kompetencer, afvikle konsultationsmøder med en underviser med videre.
- Hvis det er muligt, placeres kontoret eller afdelingen i relevante professionelle omgivelser for eksempel i en Innovation Parc, eller i et studentervæksthusthus.

Didaktiske begrundelser:

- De studerende lærer at facilitere samarbejde, proces- og projektstyre og at være med til at drive innovation. De skal få alsidige ressourcer frem i processen, og man kan sammenligne det med en scenetekniker, der spiller andre gode, og hvor der indgår flere interessenter.
- De studerende opdager og udvider deres handlekompetencer og opøver et grundlæggende syn på dem selv, samarbejdspartnere og borgere, som givende og mulighedsskabende.
- Det styrker de studerende at arbejde bevidst med egne ressourcer, øjne andres og udvide sit netværk.
- Det fælles bidrag er kernen i en samskabelsesproces. Når de studerende gennemfører dem, bliver de rigtig gode til at forstå og respektere andres udgangspunkt og kan se at udvikling kun sker, når man gør det sammen.

Skitse til *Metoder til personligt iværksætteri*

Indhold

- Aktiviteter med fokus på at få øje på egne erhvervs muligheder tidligt, som man kan handle på. Der arbejdes med netværk, egne ressourcer og strategier til personligt iværksætteri.
- Undersøgelse af professionsstudiet og det tilknyttede professionsfelt, den studerendes særlige interesser og kompetencer i forhold til studiets indholdsområder.
- Proces med henblik på personlig afklaring - refleksioner over egne muligheder og eget potentiale, hvad er mine drømme og visioner, og hvilke handlinger vil og kan jeg foretage nu?
- Der laves kompetenceprofiler, hvor de studerendes personlige kompetencer udfordres for eksempel i forhold til at tage initiativ, udvise mod, have tillid til egne muligheder. Den studerendes foretagsomhed og handlemuligheder identificeres.
- Møde med rollemodeller, som kan inspirere en til at tage initiativer og hjælpe med netværk.
- Møde med professionelle. For eksempel fagforening, erhvervsfolk, foreninger med flere, som fortæller om karrieremuligheder og det professionelle liv. Om at være selvstændig, om trivsel og udfordringer.
- De studerende får skabt et grundlag for at sætte noget konkret i værk, en forretning, et tilbud, en stilling.
- Det overordnede fokus på iværksætteri for forretning, eller skabelse af egne professionelle muligheder, giver de studerende en tydelig vej ind i studiet, som de ofte ellers ikke finder, men har stærkt brug for som motivationsfaktor og ledetråd.
- De får mod til at handle og gennemføre tiltag med og for andre uden for studiet.
- Ser mulighed for ikke bare at være jobtager, men også jobskaber.
- De får indgående kendskab til deres egne kompetencer og det aktuelle marked, og de handler på det.
- De motiveres til at søge i egen iværksætterpraktik, som styrker deres professionelle forståelse og selvforståelse.
- De tvivlende får håb for fremtiden og ser muligheder, det øger deres studietrivsel.

Studie- og arbejdsformer:

- Inspirations- og fordybelsesworkshops, netværksmøder, projektmesser, planlægning og gennemførelse af selvstændig iværksættelse, analyse af professionsrettede praksiscases

Didaktiske begrundelser

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

DIDAKTISK SIGTE 2: DEN STUDERENDE UDVIKLER I PROFESSIONEN OG FOR OMVERDENEN

Undervisningen omhandler entreprenørskab, intraprenørskab og socialt entreprenørskab. Der tages udgangspunkt i at identificere behov for forandring og fornyelse. De studerende arbejder med at udvikle bedre løsninger til professionspraksis og nye produkter og muligheder til kunder og borgere. Alt efter uddannelsens discipliner og professionssigte kan målet være:

1. Produktudvikling af teknologiske, digitale og fysiske genstande og løsninger
2. Udvikling af serviceydelser, organisationsformer og læringsformer
3. Nye arbejds- og samarbejdsformer
4. Socialt entreprenørskab

Der undervises om og gennem entreprenørskab

Undervisningen sker i samarbejde med eksterne organisationer, institutioner og virksomheder og i forhold til autentiske målgrupper. Den spejler professionelle rammer og udfordringer, og de studerende afprøver deres professionelle evne til at udvikle til professionen og for omverdenen. Metoder til innovation og udvikling af den studerendes personlige professionelle entreprenørskabskompetencer er integreret i forløbene. Udfordringer og faglige perspektiver indeholder generelt krav om bæredygtighed.

Entreprenørskab forstås som, når der bliver handlet på muligheder og gode idéer, og disse bliver omsat til værdi for andre. Intraprenørskab er en form for entreprenørskab, som innoverer interne praksisser i en eksisterende institution, organisation, eller virksomhed. Socialt entreprenørskab handler om at iværksætte forandringsprocesser og pædagogiske indsatser rettet mod sociale og samfundsmæssige problemstillinger. Studieprocesser med entreprenørskab som

mål, er altid forankret i uddannelsernes grundfaglige videns- og færdighedsområder.

Studerendes reaktioner på det didaktiske indhold og sigte

Vi har spurgt underviserne, hvordan de studerende møder den entreprenørielle undervisning før, under og efter et forløb. Her præsenterer vi nogle typiske reaktioner.

Den studerendes oplevelse, reaktioner og spørgsmål

Før

- Spørgsmål: Hvad er det særlige ved at studere gennem at lave entreprenørskab?
- Svar: Du får en realistisk oplevelse af hvad der skal til for at skabe nyt, som andre reelt kan få gavn af og lyst til at bruge.
- Spørgsmål: Andet?
- Svar: Ja! Du skal arbejde sammen med folk, der har forskellige professionelle vinkler og faglig viden, ligesom i praksis.
- Spørgsmål: Det lyder lidt skræmmende at skulle det.
- Svar: Det er en autentisk scene, du kommer til at stå på, men det er alligevel en "træningslejr", hvor vi går frem trin for trin. I kommer til at undersøge og handle sammen i gruppen og med jeres samarbejdspartnere undervejs, så I får meget støtte på den måde.
- Spørgsmål: Men hvad går det egentlig ud på?
- Svar: I får en udfordring, men skaber ellers selv projektet, og I arbejder selvstændigt. Men I får sat rammer for det og bliver tilbudt samarbejdsflader med eksterne professionelle. Undervejs laver vi faglige undervisningssløjfer, som giver jer relevant viden, som I kan bruge direkte i projektet. Og så er der selvfølgelig vejledning og feedback.

Under

- Spørgsmål: Nu er vi på dybt vand og har tabt tråden. Vi ved ikke hvad det her skal ende med.

- Svar: Man kan ikke kende svaret på forhånd, det er en indbygget forudsætning for at kunne innovere. Men når professionelle kriser samles op og gøres konstruktive, så lærer man ekstra meget. Men lad os se på problemet: hvor langt er I, og hvor ligger stenen i skoen?
- Spørgsmål: Vi er ikke enige i gruppen, det kører i ring og vi har svært ved at tale med hinanden.
- Svar: Så skal I have hjælp til at komme videre. I må tage fat i konflikten og aftale næste skridt. Det har vi metoder til.
- Spørgsmål: Ok. Nu kører det. Man lærer virkelig noget, når man skal arbejde selvstændigt med projektet og opsøge de rigtige mennesker og sælge sin ide ind. Men det er da ret krævende!
- Svar: Det er det. Tænk på at I både arbejder med at få teoretisk viden og handle i forhold til den og jeres konkrete udfordring. Der skal I bruge både hoved, hænder og hjerte. Og så kommer den en skiftende virkelighed samtidig ind over projektet, jeres opgave er jo at gribe og forstå den komplekse virkelighed.
- Svar: Jeg vil foreslå jer at gå i VIAs studentervæksthus med ideen. Her møder I andre entreprenante studerende, og væksthuset tilbyder at hjælpe jer videre med jeres egen.
- Kommentar: Vi sendte ideer ind og var med til at ændre lidt i professionen på den måde. Tænk at man kan det. Faktisk ville jeg ønske at jeg kunne bruge mere af min studietid på at udvikle mine innovationskompetencer og gøre mine ideer til virkelighed.
- Svar: Prøv at undersøge om du kan søge i iværksætterpraktik på din uddannelse. Hvis ikke kan du til enhver tid selv formulere det ind i dine praktikopgaver, og du kan lægge vægt på den vinkel i dit bachelorprojekt.

Tre didaktiske tilgange til Den studerende udvikler i professionen og for omverdenen

I VIAs uddannelser arbejdes der med at udvikle de studerendes professionelle evne til at udvikle til professionen og for omverdenen. Herunder er de tre metoder listet med en kort angivelse af deres indhold og sigte.

1. Entreprenørskabsprojekter som innoverer for omverdenen

Der er fokus på produktudvikling og omsætning af faglig viden til realisering af produkter og artefakter, som kan glæde og være til nytte for andre.

2. Intraprenørskabsprojekter som innoverer professionspraksis

Der er fokus på at skabe bæredygtige og berigende praksisforandringer inden for professionen for eksempel i en eksisterende institution, organisation, eller virksomhed.

3. Socialt entreprenørskab

Der er fokus på socialt entreprenørskab og iværksættelse af velfærdsfremmende indsatser i forhold til samfundsmæssige og sociale problemstillinger.

Efter

- Spørgsmål: Godt set-up! Der gik lidt sport i det til sidst, fordi vi gerne ville være de bedste og få den bedste respons.
- Svar: Det var et fint pitch! Set-up'et her var et eksperimentarium, som mimer den professionelle arbejdsplads og opgave. For at lykkes med et projekt dér, bliver man nødt til at tage sit ansvar på sig. Du kan være projektlederen, den kreative idemager, den fagkyndige, assistenten og så videre. Men alle skal tænke innovativt og sørge for at ens kompetenceområde bliver inddraget.
- Spørgsmål: Vi tror på vores ide og har fået god respons på den. Men hvordan kan vi arbejde videre med det?

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

Skitse til *Entreprenørskabsprojekter som innoverer for omverdenen*

Indhold

Produktudviklingsorienterede undervisningsforløb med fokus på innovation af:

1. æstetiske og kommunikative produkter og artefakter til salg eller eksponering. Det kan for eksempel være materiale til undervisning og formidling, events, visuelle produkter som film, animation og grafik, designgenstande som beklædning og stoffer, fødevarer med mere.
 2. teknologiske, digitale og fysiske genstande og løsninger. Det kan for eksempel være digitalt software, fysiske redskaber og aggregater til brug i for eksempel virksomheder, sundhedssektoren, miljøsektoren, byggesektoren, eller fremstillingssektoren.
- Der bliver lagt særlig stor vægt på bæredygtige produktløsninger og produktionsprocesløsninger.
 - Innovationsopgaven har fokus på fremstilling af produkter, som modsvarer definerede, eller skabte brugerbehov. Der er fokus på afprøvninger og vurdering af resultatet fra en funktionel og/eller æstetisk modtagersynsvinkel.
 - Forløbene vil ofte være baseret på et tværfagligt og tværprofessionelt samarbejde om en given løsning på problemstillinger, som kræver flere faglige synsvinkler og en variation af arbejdsmåder fra forskellige praksisfelter og uddannelser. Det kan for eksempel være en løsning til udvikling af teknologi eller artefakt, som både er bæredygtig i produktion og i borgerens, eller den professionelle anvendelse af den.

Studie- og arbejdsformer

- Problembaserede projektføløb med fokus på problemløsning, brugerbehov, den gode idé, udvikling af prototyper til afprøvning med henblik på produktion.
- Laboratorieføløb og eksperimentariske føløb.
- Æstetiske og kommunikative kreativtetsprocesser.
- Projektføløbene indeholder typisk en udfordring stillet af uddannelsesinstitutionen, en samarbejdspartner, de studerende selv eller omverdenen.
- Der anvendes metoder som Discover-Dream-Design-Deliver, Design thinking, Idea-creation processer og konceptvalidering og mange andre med udspring i uddannelsens kernefaglighed og de studerendes egne valg af metoder.
- Eksperiment og afprøvning i iterative processer mellem ideudviklere, brugere, interessenter med henblik på fremstilling af prototype frem mod udvikling af endelig artefakt eller produkt.
- Forløbene understøtter de studerendes kompetencer til selvstændig virksomhed under og efter endt uddannelse.

Didaktiske begrundelser

- Innovation ansporer de studerende til faglig udvikling og realisering af egne ideer til konkrete produkter, der kan glæde og bruges af andre. Det er en livsstil, hvor man hele tiden bruger sin nysgerrighed, eksperimenterer og laver fejl, som man lærer af.

- De studerende bliver gennem den innovative produktion bedre til at foretage fokuserede undersøgelser og afprøvninger og til at kommunikere med andre professioner og interessenter om holdbare løsninger. De lærer samtidig at sætte sig ind i brugerens situation og behov og hensynet til omverdenen.
- Faglige discipliner anvendes i en særskilt divergent og konvergent proceskontekst, hvor de studerende trækker på viden og færdigheder fra hele, eller dele af uddannelsen.
- Undersøgelse og analyse af organisationen, dens udfordringer og muligheder for innovation.
- Rollespil i teams og autentiske set-ups som i en professionel organisation. Ledelses- og medarbejderfunktioner udføres i teamet.
- Praktisk teamarbejde med løbende faglige input i form af kernefaglig viden og oparbejdelse af færdigheder i relevante værktøjer og teknologier. Udarbejdelse af vidensgrundlag for udvikling af produktforslag. Ofte sætter de studerende selv deres eget studie op for vidensproduktion.

Skitse til Intraprenørskabsprojekter som skaber intern praksisudvikling

Indhold

- Innovation på baggrund af organisatoriske udfordringer og muligheder. For eksempel ny didaktik i skolens undervisning, nye pædagogiske arbejdsmåder i daginstitutionen, nye økonomi- eller forretningsmodeller i firmaet, nye arbejdsgange og metoder i klinikken, nye typer af serviceydelser i plejen, og nye løsninger for serviceydelser på hospitalerne og i laboratorierne.
- Innovationsopgaven er desuden ofte baseret på et tværfagligt og tværprofessionelt samarbejde om en given løsning, hvor det er nødvendigt at anlægge flere synsvinkler på tværs af praksisfelt og uddannelse.
- Der laves empiriske undersøgelser, systematisk databehandling og produceres prototyper til afprøvning, præsentation og feedback fra uddannelsesinstitutionen og professionelle.
- Der arbejdes processuelt i divergente og konvergente innovationsfaser med iterationer.
- Der øves vejledning fra uddannelsen og eksterne konsulenter fra virksomheder.

Didaktiske begrundelser

- De studerende bliver udfordret på deres fortolkning af opgaven og på deres fagprofessionelle roller i samarbejdet. De skal lære at forhandle, forstå andres professionelle perspektiver, arbejde ud fra dead-lines og håndtere procesfrustrationer, så de når frem til et resultat.
- Det øger de studerendes motivation at gå fra specifik case-forankret viden til generaliseret viden. Induktive og deduktive læringsformer anvendes i vekselvirkning. Forankringen i praksis, og de professionelle forventninger til anvendelighed og samarbejde øger de studerendes ansvarlighed.

Studie- og arbejdsformer

- Projekt opgave som typisk indeholder en specifik udfordring, eller udpegning af et potentielt udviklingsområde i konkret praksis. Den kan være stillet af den eksterne samarbejdspartner, uddannelsesinstitutionen, eller identificeret af de studerende selv.

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

- Der kommer et større fokus på det professionelle felt, og de studerende får indsigt i en konkret praksisorganisation. De spores samtidig ind på, at deres professionelle arbejde også er at skabe forandringer i praksis, som kan lette arbejdet for dem selv og andre.
- Uddannelsen er nok en generalistuddannelse, men jobfunktioner i professionen skifter hele tiden indhold og retning. Det gøres de studerende klar til her. Her har undervisningsforløbet fokus på de studerendes omstillingsparathed.
- De får erfaring med:
 - selvstændig stillingtagen i løsning af opgaver inden for projektledelse og ledelse af samarbejde.
 - egne reaktioner på placering i forhold til funktion og rolle i organisationen/teamet.
- De studerende er stolte af deres indsats, fordi de har været igennem en udfordrende virkelighedsnær proces. Og det er ofte ekstra motiverende at følge de andre teams og deres måde at håndtere udfordringer på og få skabt en prototype.

Skitse til *socialt entreprenørskab*

Indhold

- Socialt entreprenørskab har til formål at fremme menneskers livsbetingelser, understøtte bæredygtig social udvikling og give borgere muligheder for aktiv deltagelse i samfundet og eget liv. Det kan være gennem socialaktivistiske eller socialøkonomiske projekter, som iværksætter pædagogiske indsatser i forhold til mennesker i udsatte positioner og med inddragelse af disse borgere i en demokratisk proces. Det kan også være tiltag, som via social forandring fremmer en udvalgt målgruppes muligheder for

selvorganisering og for at deltage i betydningsfulde aktiviteter for eksempel i lokalmiljøet. Området beskæftiger sig med administrative-, socialfaglige, sundhedsfaglige og pædagogiske udfordringer, som den offentlige sektor står overfor.

- Undervisningen rykkes ud af Campus og ind i professionelle sociale rum, så der øves social problemløsning i praksis.

Studie- og arbejdsformer

- Der arbejdes med samarbejde med brugere og borgerer, innovationsprocesser, forretningsmodeller, kortlægning af egne midler og ressourcer, projektstyring, netværk og formidling.
- Undervisningsforløb som iværksætter pædagogiske indsatser, kan for eksempel indeholde disse lærings- og produktionsfaser:
 - Introduktion til projektet – teoretiske perspektiver på social innovation og entreprenørskab
 - Præsentation af social institution og samarbejdspartner for studerende, som stiller en udfordring
 - Faciliterede innovationsprocesser sættes i gang. Idegenerering på baggrund af analyser og intentioner for fremtiden.
 - Kvalificering af ideer - gennem møder med fagprofessionelle, brugerundersøgelser, netværk, ressourceanskaffelse mv.
 - Iværksættelse af ideen og realisering i praksis. For eksempel i den sociale institution

- Præsentation af den gennemførte aktivitet for uddannelse og samarbejdspartner samt evaluering af produkt, forløb og realisering.
- Der gives løbende feedback og projektet kan indgå i tilrettelagt prøvesammenhæng.
- Undervisningsforløb kan også omhandle undersøgelser af, ideer til og skabelse af socialøkonomiske virksomheder.

Didaktiske begrundelser

- De studerende får øje på de sociale udfordringer, der ligger i civilsamfundet, og ser muligheder frem for begrænsninger.
- De lærer at skabe basis for aktivisme blandt borgere, og det øger de studerendes engagement at skulle skabe sammen med borgere og kommende kolleger.
- Når undervisningen rykker ud af Campus, sætter de studerende sig mere i spil, fordi det bliver et essentielt kreativt skabende arbejde de udfører. De oplever at kunne bidrage til at skabe værdi for andre, deres projekter kan nogle gange være med til at flytte et helt felt. Det giver dem både en udvidet forståelse af pædagogik og socialt arbejde, og nogle får mod til at starte egne projekter i omverdenen.
- De får professionel erfaring med at formidle deres virke for andre i en bredere offentlighed, det er en vigtig retorisk professionskompetence.

DIDAKTISK SIGTE 3: FORMNING AF DEN STUDERENDES PERSONLIGE FAGPROFESSIONALITET

Det overordnede formål er at uddanne og danne fagprofessionelle, der kan se, gribe og handle på de problemer og muligheder de møder i deres arbejde og på studiet. De skal formes i troen på, at de kan gøre en forskel, forbedre og skabe værdi i og med deres fag i professionen og i omverdenen. På individplan handler det om at give den enkelte studerende redskaber til faglig selvforståelse og til at opbygge personlige entreprenørskompetencer. På gruppeplan handler det om at kunne bruge og udvikle gruppefællesskabet bevidst til at løse en innovationsopgave såvel produktivt som analytisk. Det kan være møtet på de studiefaglige samarbejder, eller fagligt kollegiale samarbejder med eksterne.

Forløbene kan tage form af afgrænsede kurser indlagt som opstart i længerevarende undervisningsforløb med innovationsmetoder og entreprenørskab som overskrift.

Dannelse af den studerendes personlige fagprofessionalitet, tildeles dog ofte et mere langstrakt didaktisk fokus med tilbagevendende nedslag i løbet af entreprenørskabsforløb som strækker sig op til et semester. De personlige udfordringer og konkrete aktioner afprøves da løbende, og de studerende reflekterer over deres personlige kompetencers betydning for deres egen professionsidentitet.

Undervisningen rykkes ofte ud af Campus og ind i professionelle sociale rum, så de personlige kompetencer opbygges i en autentisk kontekst.

Forløbene omhandler personlige kompetencer i forhold til de studerendes:

- kreativitet og forestillingsevne, mod og selvindsigt, handlekraft og foretagsomhed, muligheds- og usikkerhedshåndtering, ressourcanskaffelse, netværksdannelse, formidling og performance,

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

samarbejde, inddragelse af omverden, forretningsforståelse, risikovillighed og professionalisme.

Der undervises i entreprenørskab for en selvstændig tankegang, der forbinder konkrete færdigheder med formning af tankesæt og væren.

Studerendes reaktioner på det didaktiske indhold og sigte

Vi har spurgt underviserne, hvordan de studerende møder den entreprenørielle undervisning før, under og efter et forløb. Her præsenterer vi nogle typiske reaktioner.

Den studerendes oplevelse, reaktioner og spørgsmål

Før

- Spørgsmål: Jeg har ikke den samme interesse for det her, som nogle af mine medstuderende. Jeg forstår ikke, hvorfor vi alle skal gennem det, når det ikke handler om at lære faget. Og hvis jeg endelig vil sætte noget i gang, så gør jeg det jo bare.
- Svar: Forløbet er ikke kun for dem, som ønsker at oprette sit eget cvr. nr. Det der sker er, at I bliver udfordret på jeres handlemåder og reaktioner i autentiske situationer. Det har man brug for, når man vil noget med sit fag. Og det giver jer en selvtillid, som I kan hvile i og bruge aktivt i samarbejdet med andre.

Under

- Spørgsmål: I siger at det er vigtigt at arbejde middelstyret i stedet for målstyret. Hvorfor er det egentlig det?
- Svar: Det er fordi innovation kræver, at man ikke kender svaret på forhånd. Man bliver nødt til at gå nye veje, og se på verden gennem nye linser. Derfor kommer I ud i nogle mere åbne læringsforløb, end I normalt gør på uddannelsen. Det er krævende, fordi man på én gang "slipper grebet", men alligevel

arbejder hen imod at se noget opstå. Jeres intuition bliver også bragt i spil, og det vil den gøre i de fleste jobs.

Efter

- Spørgsmål: Vi fik øje på at det ikke så meget var nogle arbejdsgange, det var galt med, men at det var medarbejdernes etik i forhold til beboerne. Vi synes ikke det er rimeligt, at beboerne skal omtales på den måde, deres trivsel og værdighed kommer vel i første række! Så nu arbejder vi med at udvikle et fælles kodeks, så medarbejderne kan ændre deres relation til beboerne gennem det sprog de bruger. Faktisk vil medarbejderne det gerne, nu hvor det er blevet et redskab, som man kan forholde sig til.
- Svar: Det har båret frugt, at I alligevel turde gå ind i frustrationen og vende den til noget positivt. I har fået fat i noget, som er helt centralt for den gode pleje, og en rigtig god ide. Og så er det ret modigt af jer at gå ind og præsentere det forslag for dem. Cadeau til jer.

To didaktiske tilgange til Formning af den studerendes personlige fagprofessionalitet

I VIAs uddannelser arbejdes der med at uddanne og danne fagprofessionelle, der kan se, gribe og handle på de problemer og muligheder de møder i deres arbejde og på studiet. Herunder er to metoder listet med en kort angivelse af deres indhold og sigte

1. Identitetsarbejde og undringsbaserede undersøgelser af praksis

Der er fokus på at styrke de studerendes selvforståelse som initiativtager. De udfordres i et professionsrettet identitetsarbejde i forhold til deres egne holdninger, værdier og ressourcer. Ved at sætte de entreprenørielle kompetencer i spil støttes de i at handle på deres faglige og personlige engagement.

2. Opbygning af fælles samarbejdsgrundlag

Der er fokus på de studerendes professionelle kompetenceprofiler, adfærdsprofiler og konflikthåndtering. Det eksplicitte personlige arbejde tjener til at skabe et entreprenørielt samarbejdsgrundlag i teamet.

Skitse til *Identitetsarbejde og undringsbaserede undersøgelser af praksis*

Her undersøger de studerende egne og medstuderendes ressourcer til og netværksmuligheder i forbindelse med entreprenørskab og innovation. De udfordres på egne holdninger og værdier, og på selv at tage initiativer og have mod til at bevæge sig ind på ukendt grund. Det er målet, at den enkelte skal opnå tillid til egne muligheder og blive handledygtig i forhold til at skabe forandring.

Indhold

- I nogle forløb arbejdes ud fra et sigte mod den studerendes identitet som forandringsagent. Dette gøres gennem øvelser, som udfordrer deres personlige handlinger.
- De studerende forberedes til at gå "ud i verden", udforske den og gå i dialog med mennesker, som de ellers ikke indleder kontakt til. De identificerer for eksempel ulighed, eller andre samfundsmæssige og menneskelige vilkår, som de ønsker at ændre på. Derved forbindes deres oplevelse af faglige problemstillinger med et personligt engagement. Øvelsen tvinger de studerende til at forholde sig til sig selv som person og som fagprofessionel. Entreprenørskab betragtes her ikke som en metode, men som en holdning.
- I forlængelse af identitetsarbejdet foretager de studerende ofte undringsbaserede undersøgelser af

egen og andres praksis. Her benytter man evnen til at undre sig, og man identificerer fænomener som professionelt og kulturelt kan betragtes som anomalier og disharmonier. Der arbejdes også ud fra positive praksisoplevelser som for eksempel "de gyldne øjeblikke", hvor praktikerer opdager at opgaveløsning, relationer og fagkundskab går op i en højere enhed.

Studie- og arbejdsformer

- I forbindelse med identitetsarbejdet arbejdes der med de studerendes egen kreativitet gennem personas. Processen understøttes af æstetiske udtryksformer som digte, sang, maleri, musik for medstuderende. Der arbejdes med Forum teater og for eksempel sårbare situationer, hvor man har følt sig ramt.
- Undersøgelsesmetodisk arbejdes der blandt andet med kvalitative brugerinterviews, og idéudviklingsmæssigt arbejdes der for eksempel med Lotte Darsøvs Innovationsdiamant og Otto Scharmers Teori U.
- Øvelsesværktøjer er blandt andet "Talks by the heart", "Ressourceviften" og "Undringsstigen".

Didaktiske begrundelser

- De studerende får bevidsthed om at tage udgangspunkt i egne personlige ressourcer og betydningen af det i professionel sammenhæng.
- De styrker deres personligt professionelle stillingtagen til praksisproblemstillinger.
- De opnår tillid til egne handlemuligheder og et entreprenørielt mindset.

Skitse til *Opbygning af fælles samarbejdsgrundlag*

Indhold og arbejdsformer

I andre forløb er der fokus på et identitetsarbejde som forberedelse til at indgå i samarbejdsrelationer for eksempel i innovationsteams. Det sker gennem kortlægning af det enkelte

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

teammødels personlige ressourcer. Hvert gruppe-medlem udfylder en "ressourcevifte" (PACE-metoden) og på den baggrund laves en beskrivelse af gruppens samlede ressourcer og en gruppekontrakt formuleres. Kontrakten indeholder blandt andet gruppens ønsker og visioner for læringsforløbet. Den præsenteres for holdet og underviseren, og der gives kollegial feedback.

Oftest udarbejdes også en *adfærdsprofil* og en *professionel profil*. Adfærdsprofilen ekspliciterer gruppe-medlemmernes forestillinger om styrker hos hinanden, deres roller i teamet, og deres muligheder i faget. De studerende lærer sig selv bedre at kende og opnår forståelse for andres adfærdsprofiler. Formålet er at styrke samarbejdet og kommunikationen i grupperne. De studerende møder i forløbet også professionelle i form af tidligere studerende, som fortæller om deres arbejde med innovation og vigtigheden af disse kompetencer i praksis.

Adfærdsprofilen indgår i en professionel profil, som har til formål at hjælpe den studerende med at afklare egne kompetencer såvel personlige som professionelle. I arbejdet med de professionelle kompetencer definerer de studerende uddannelsens professionelle profil og kernekompetencer. Det sker blandt andet ved at sætte fokus på den seneste interressentanalyse og de efterspurgte kompetencebehov i aftagerfeltet.

Endelig arbejdes der med *kommunikation* og *konflikt-håndtering*, hvor der arbejdes med sproglig kommunikation og laves øvelser i konfliktoptræning og konflikt-nedtræning.

2.FÆLLES FORSTÅELESRAMME - ET KOMPETENCEVÆRKTØJ

Rammen skitserer innovation og entreprenørskab ud fra en bred forståelse, som omfatter den mangfoldighed af tilgange, som VIAs uddannelser anvender. Den skitserer fire adskilte kategorier, som dog i undervisningspraksis ofte er indbyrdes forbundne. Men alle kategorier er ikke relevante for alle uddannelser, eller i alle forløb. Kategorierne forbinder hertil professionsuddannelserne med deres samfundsmæssige kontekst.

Bæredygtighed skitseres i rammen som bæredygtig udvikling, og omhandler de mange veje og processer, der leder til bæredygtige løsninger og bæredygtighedsskabende miljøer. Som professionsuddannelse har vi en særlig plads i arbejdet med at danne og uddanne professionelle samfundsaktører med høj indflydelse på de værdier, der kommer til at præge vores samfund.

Den fælles forståelsesramme refererer til:

- Personligt professionelle entreprenørskompetencer. Entrepreneørskab som en personlig faglig kompetence, indeholdt i alle fagområder og uddannelser
- Kreative processer og innovative metoder i didaktiske processer, der skaber værdi og mulighedsrum for andre
- Værdiskabelse og bæredygtig udvikling som innovation af nye produkter, processer og organisationsformer i samarbejde med praksis
- En selvstændig tankegang der omfatter former for eksistentiel væren og dannelse

Der er tæt tilknytning mellem værdiskabelsen og bæredygtig udvikling. I Brundtland kommissionens rapport (1987) beskrives det på følgende måde: "development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs".

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

Specificering af forståelsesrammen

Personligt professionelle entreprenørskabskompetencer	Kreative processer og innovative metoder	Værdiskabelse og bæredygtig udvikling
Kreativitet og forestillingsevne Mod og selvindsig Handlekraft og foretagsomhed Muligheds- og usikkerhedshåndtering Ressourceanskaffelse Netværksdannelse Performance Samarbejde Inddragelse af omverden Forretningsforståelse, risikovillighed Professionalisme	Processtyring Idéudvikling Prototypeudvikling Facilitering Målgruppeinvolvering Samskabelse Intraprenørskab Middelstyret proces/effectuation	Produktudvikling af teknologiske, digitale og fysiske genstande og løsninger Udvikling af serviceydelser og organisationsformer Eksperimenter med nye arbejds- og samarbejdsformer Socialt entreprenørskab
<p>En selvstændig tankegang Udvikling af mangfoldighed, lighed og værdi gennem at tænke i nye muligheder som baggrund for væren i verden og kritisk bevidsthed.</p> <p>Viden og dannelse, der gør den enkelte i stand til at skabe bæredygtige forandringer i hverdagen – både som menneske og som fagprofessionel.</p>		

Referencer

- Bager, L.T., Blenker P., Rasmussen P., Thrane C. (2010). *Entreprenørskabsundervisning – proces, refleksion og handling*. Aarhus: Aarhus Entrepreneurship Centre, Aarhus Universitet.
- Blenker, P., S. H. Frederiksen, S. Korsgaard, S. Müller, H. Neergaard, and C. Thrane. 2012. *Entrepreneurship as Everyday Practice: Towards a Personalized Pedagogy of Enterprise Education*. *Industry and Higher Education* 26 (6), 417–430.
- Brundtland rapporten 'Our common future':
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Darsø, L. (2011). *Innovationspædagogik*. Samfundslitteratur, Frederiksberg
- CISL (2016), University of Cambridge, *A new climate for business - planning your response to the Paris Agreement on Climate Change*. Set på:
<https://www.cisl.cam.ac.uk/resources/publication-pdfs/A-New-Climate-for-Business.pdf>
- Fonden for entreprenørskab/Young Enterprise:
<https://www.ffe-ye.dk/media/785757/taksonomi-2-udg.pdf>
- Gibb, A A. (1993). *Enterprise culture and education: understanding enterprise education and its links with small business, entrepreneurship and wider educational goals*. *International Small Business Journal*, 11 (3), 11-34.
- Herholdt-Lomholdt, S. M. (2019). *Skønne øjeblikke i sygepleje - en kilde til innovation? En fænomenologisk og dialogisk aktionsforskningsundersøgelse af skønne øjeblikkes natur og mulige forbindelser til en sygeplejefaglig udviklings- og innovationspraksis*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Hildebrandt, Sten. (2016), *Bæredygtig global udvikling - Om FNs 17 verdensmål, DJØF/ Jurist- og økonomiforbundets Forlag*
- Kirketerp, A. L. (2012): *Foretagsomhedspædagogik og skubmetoden*. *Kognition og Pædagogik* nr. 83 marts 2012 22. årgang
- Kirketerp, A. L. & Hyldig, K.S. (2016): *Innovation i folkeskolen – foretagsomhed som kompetence*. Dansk Psykologisk Forlag
- Lackéus, M. (2016). *Value Creation as Educational Proactice – Towards a new Educational Philosophy grounded in Entrepreneurship*.
- Raworth, K., (2018) *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*, Cornerstone
- Sarasvathy S. (2001). *What makes entrepreneurs entrepreneurial?* University of Washington School of Business, Washington DC.
- Sarasvathy S. D (2008). *Effectuation: Elements of Entrepreneurial Expertise*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Shane, S., and S. Venkataraman. (2000). *The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research*. *Academy of Management Review* 25 (1), 217–226.
- Shane, S. (2003). *A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-Opportunity Nexus*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Spinosa C., Flores, F. and Dreyfus, H. (1997). *Disclosing New Worlds: Entrepreneurship, Democratic Action, and the Cultivation of Solidarity*, Cambridge M.A.: The MIT Press
- Sprogøe, J, Davidsen, H.M, og Boelsmand, J. (2018). *Begribe og gøre – innovation og entreprenørskab i et professionsperspektiv*. eds. Frydenlund academic
- Steffen, W., Broadgate, W., Deutch, L., Gaffney, O., & Ludwig, C. (2015). *The trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration*. *The Anthropocene Review*, 2(1), 1-18.

INNOVATIONS- ENTREPRENØRSKABS- OG BÆREDYGTIGHEDSDIDAKTIK

Sayers, S., (2019) 2030 NOW, Life Publishing, Copenhagen

WEC (2020). World Economic Forum Global Risk Report 2020.

Set på: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>